

Stavovi učenika Zdravstvene škole Split nasuprot stavova njihovih roditelja prema seksualnosti

Kujundžić, Elza

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split / Sveučilište u Splitu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:176:860611>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**

Repository / Repozitorij:

Sveučilišni odjel zdravstvenih studija
SVEUČILIŠTE U SPLITU

[Repository of the University Department for Health Studies, University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

Podružnica

SVEUČILIŠNI ODJEL ZDRAVSTVENIH STUDIJA

DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ

SESTRINSTVA

Elza Kujundžić

**STAVOVI UČENIKA *ZDRAVSTVENE ŠKOLE SPLIT*
NASUPROT STAVOVA NJIHOVIH RODITELJA PREMA
SEKSUALNOSTI**

Diplomski rad

Split, 2017.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

Podružnica

SVEUČILIŠNI ODJEL ZDRAVSTVENIH STUDIJA

DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ

SESTRINSTVA

Elza Kujundžić

**STAVOVI UČENIKA *ZDRAVSTVENE ŠKOLE SPLIT*
NASUPROT STAVOVA NJIHOVIH RODITELJA PREMA
SEKSUALNOSTI**

**ATTITUDE TOWARDS SEXUALITY - STUDENTS OF
MEDICAL HIGH SCHOOL IN SPLIT VS. THEIR
PARENTS**

Diplomski rad / Master ' s Thesis

Mentor:

doc. dr. sc. Slavica Kozina, prof. psi.

Split, 2017.

ZAHVALA

Velika hvala mojoj mentorici, doc. dr. sc. Slavici Kozini, prof. psi., na ukazanom povjerenju, pomoći, podršci i razumijevanju prilikom izrade ovog diplomskog rada.

Mojoj obitelji i prijateljicama zahvaljujem na ljubavi, bezuvjetnoj podršci i neizmjernoj vjeri u moj uspjeh.

Zahvaljujem se svim učenicima i njihovim roditeljima koji su sudjelovali u ovom istraživanju.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Nepsihologijski pristup seksualnosti.....	2
1.2. Psihologijski pristup seksualnosti	4
1.2.1. Psihoanalitička teorija	4
1.2.2. Teorija učenja.....	5
1.2.3. Kognitivna psihologija	6
1.2.4. Humanistička psihologija.....	6
1.3. Normativni razvoj seksualnosti.....	7
1.3.1. Dojenačka dob (prva godina života)	7
1.3.2. Rano djetinjstvo (od druge do pete godine)	7
1.3.3. Srednje djetinjstvo (od pete do osme godine)	8
1.3.4. Kasno djetinjstvo (od osme do dvanaeste godine).....	8
1.3.5. Adolescencija (od trinaeste do šesnaeste godine)	9
1.4. Utjecaj spola i dobi na seksualnost	10
1.5. Uloga i utjecaj roditelja u razvoju seksualnosti	11
1.6. Seksualno ponašanje mladih	13
1.6.1. Seksualna inicijacija.....	13
1.6.2. Rizično spolno ponašanje.....	14
1.7. Spolni odgoj i informiranost mladih o seksualnosti	15
1.8. Permisivnost.....	17
1.9. Religioznost i stavovi prema seksualnosti	18
2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	20
2.1. Ciljevi istraživanja	20
2.2. Problemi istraživanja	20
2.3. Hipoteze istraživanja.....	20
3. IZVORI PODATAKA I METODE.....	21
3.1. Osnovni podaci o ispitanicima.....	21
3.4. Metode rada	24
4. REZULTATI	25
4.1. Analiza demografskih karakteristika učenika.....	25

4.2. Analiza demografskih karakteristika majki	28
4.3. Analiza demografskih karakteristika očeva	32
4.4. Stavovi ispitanika prema seksualnosti (ATSS).....	36
4.4.1. ATSS SCORE Učenici/učenice - otac/majka	38
4.4.2. Učenici i učenice- ATSS	41
4.4.3. Analiza učenika po starosnoj dobi – ATSS SCORE.....	42
4.5. Analiza iskazane religioznosti – učenik/učenica – otac/majka.....	45
4.5.1. Analiza iskazane religioznosti -učenici/učenice	47
4.5.2. Analiza učenika po starosnoj dobi – Iskazana religioznost.....	48
4.6. Veza između iskazane religioznosti i ATSS SCORA.....	51
5. RASPRAVA.....	57
6. ZAKLJUČCI.....	62
7. LITERATURA	63
8. SAŽETAK	67
9. SUMMARY	69
10. ŽIVOTOPIS	71
11. PRILOZI.....	72

1. UVOD

Ljudska seksualnost kompleksna je i kontroverzna tema koja, od kada je čovjeka, predstavlja jedan od središnjih predmeta ljudskog interesa (1).

Sustavno praćenje seksualnosti mladih od iznimne je važnosti za epidemiologiju seksualnih rizika, sustavno unaprjeđivanje reproduktivnog i seksualnog zdravlja te donošenje empirijski utemeljenih javnih politika za mlade (2).

Trend seksualne permisivnosti iskazuje se kroz rast tolerancije prema seksualnim manjinama, adolescentskoj i predbračnoj seksualnosti, seksualnom eksperimentiranju, pornografiji i seksualnom radu, kroz sve veću prisutnost seksualnosti u masovnim medijima, ali i kroz sve veću otvorenost, to jest spremnost na razgovor o vlastitoj seksualnosti.

Sveprisutnost promjena u seksualnosti mladih u Hrvatskoj tijekom posljednja tri desetljeća i njihova društvena važnost - kako iz perspektive seksualnog i reproduktivnog zdravlja, tako i iz perspektive razvoja individualnosti te pozitivnog vrednovanja intimnosti i emocionalnog vezivanja – upućuje na potrebu sustavnog istraživačkog pristupa.

Prve sustavne studije adolescentske spolnosti u nas pojavljuju se početkom sedamdesetih godina i to u okviru medicinske profesije (4).

Seksualnost je sveukupnosti naših ideja o seksualnim odnosima, vrijednostima i značenjima koja vežemo uz taj pojam te načinima na koji seks upražnjavamo, kontroliramo ili inhibiramo. Ova je definicija pokušaj obuhvaćanja bioloških, psiholoških i socijalnih determinanti seksualnosti (1,5).

Seksualnost je, stoga dio procesa organskog rasta i sazrijevanja, povezanog s razvojem živčanog sustava, metabolizma i sekrecije hormona, a razvija se kroz socijalnu interakciju i komunikaciju, tjelesni kontakt, igru i usvajanje socijalnih pravila i normi (6).

1.1. Nepsihologijski pristup seksualnosti

Sociobiologija primjena je evolucijske biologije na razumijevanje socijalnog ponašanja životinja i čovjeka. Ovu teoriju Donald Symons je 1979. god. primijenio na ljudsku seksualnost. Iz te perspektive, ljudsko seksualno ponašanje produkt je prirodne selekcije u evoluciji. Naši obrasci ponašanja genetski su određeni; temeljni cilj našeg ponašanja je opstanak gena, odnosno naše vrste.

Sociobiologija na zanimljiv način objašnjava izabiranje ljubavnog i seksualnog partnera kod ljudi. Naime, poznato je da je jedan od važnih kriterija pri izboru partnera njegova fizička atraktivnost. Fizička atraktivnost koja uključuje i tjelesnu građu i put, indikativna je za zdravlje i snagu pojedinca, a time i za njegov reproduktivni potencijal. Izlasci, hodanje i zaruke nalikuju načinima udvaranja kod drugih vrsta, a služe da bi se procijenilo koliko je ona druga osoba sposobna za zasnivanje i skrb o obitelji. U tu svrhu muškarci pred ženama ističu (a žene kod njih procjenjuju) i svoje financijsko stanje. Ova teorija objašnjava i tzv. dvostruki standard: količina spermija je neograničena, a količina jajšaca to nije, stoga muškarac ne treba paziti kako *troši* svoje spermije dok žena treba pažljivo birati. Slijedi i da žene češće nego muškarci *biraju*, a muškarci se više nego žene međusobno *natječu* da bi ih žena izabrala (dva mehanizma seksualne selekcije). Natjecanje je takvo da suparnici (istog spola) pokazuju pripadnicima drugog spola tko ima više onoga što je bitno pripadnicima drugog spola. Pokazuju, primjerice, svoje imovinsko stanje, ali i neke svoje karakteristike - ambicioznost (važna za stjecanje materijalne potpore obitelji) ili prosocijalno ponašanje (važno u odnosu prema djeci) itd. Istraživanja su potvrdila pretpostavku ove teorije da je kompeticija izraženija među muškarcima te da oba spola tu taktiku smatraju učinkovitom. Međutim, sociobiologija ignorira važnost kulture i učenja. Uz to sociobiologija ne predviđa i ne objašnjava otkuda nereproduktivni seks kod ljudi, ali i nekih životinja (7).

Glavna zadaća sociologijske perspektive jest rasvijetliti kako društvo ili kultura oblikuje seksualnost kod ljudi. Pri tom polazi od tri osnovne značajke društva:

1. Svako društvo nekako regulira seksualno ponašanje svojih članova
2. Temeljne institucije društva (npr. religija i obitelj) određuju pravila seksualnog ponašanja

3. (Ne)prikladnost određenog seksualnog ponašanja ovisi o kulturi u kojoj se ono pojavljuje.

Nakon toga slijedi analiza na četiri razine:

1. makro-razina (društvo u cjelini),
2. subkulturalna razina (vjera, spol, socioekonomski status, bračni status)
3. interpersonalna razina (proces socijalizacije; roditelji, parovi)
4. individualna razina (želje, preferencije i seksualni skripti pojedinca)

Spomenuti konstrukt *seksualni skript* razvili su Gagnon i Simon 1973. god. te se može definirati kao uglavnom nesvjesna, kulturalno determinirana mentalna shema koju ljudi slijede pri procesiranju informacija za vrijeme seksualne epizode. Ta shema predstavlja nečija očekivanja o određenim ponašanjima za vrijeme seksualnog susreta te diktira emocije i značenja koja se pridaju seksualnom susretu (8).

Seksualni skript obuhvaća i bihevioralni i kognitivni aspekt (razmišljanja, fantazije i stavove), a može se promatrati na tri razine: kulturalnoj, interpersonalnoj i intrapsihičkoj razini (9).

Seksualni skripti znače da ljudsko seksualno ponašanje uglavnom nije spontano nego je vođeno unaprijed postavljenim i naučenim planom – nizom nepisanih pravila o tome što ćemo činiti, gdje, kada, s kim i zašto. Jedan skript je, primjerice, onaj da s nekom osobom suprotnog spola najprije treba *izaći* neobavezno, zatim treba s njom *prohodati* te nakon nekog vremena stupiti u spolne odnose, a spolni odnosi tada trebaju započeti ljubljem i završiti orgazmom. Pojam *seksualni stil* u literaturi se uglavnom koristi kao sinonim za seksualni skript (10).

Možda je najvažniji Mosherov model iz 1980. god. koji prikazuje tri seksualna skripta. Mosher je 1986. godine razvio upitnik za mjerenje preferencija određenog skripta: *Sexual Path Preferences Inventory*. Tri skripta (stila) o kojima govori Mosher su: 'igranje uloge' (*role enactment*), 'trans' (*trance*) i 'ljubav' ili 'emocionalna angažiranost' ili 'partnerska angažiranost' (*partner engagement*). Seksualni stil 'uloga' znači da je onaj tko preferira taj stil kao glumac na pozornici koji nastoji izvesti svoju ulogu u spolnom odnosu što bolje, zanimljivije, maštovitije i raznolikije u korištenju seksualnih tehnika, pomagala, mjesta (po mogućnosti da je što rizičnije i javnije) te razgovora tijekom seksa. Ljudima koji svoj seksualni stil 'igraju' najvažnije je uzbuđenje. Seksualni stil 'trans' traži privatnost kako bi se partneri što bolje usredotočili

na unutrašnje doživljaje, tj. osjećaj užitka tijekom spolnog odnosa. Važno je biti opušten, a manje je važno biti maštovit. Seksualni stil 'ljubav' traži prije svega ljubavnu vezu dvaju partnera i ljubav koja će se pokazivati u svakom aspektu spolnog odnosa: razgovoru za vrijeme njega, bliskosti, ljubljenju, punom tjelesnom kontaktu, romantičnom raspoloženju.

Također, Mosher ne tvrdi da su skripti jedini kognitivni faktori koji determiniraju seksualno ponašanje – važno je, primjerice, i moralno rasuđivanje (11).

1.2. Psiholgijski pristup seksualnosti

Za psihologiju seksualnosti posebno su važne: psihoanalitička teorija, teorija učenja, kognitivna psihologija i humanistička psihologija.

1.2.1. Psihoanalitička teorija

Ili *psihoseksualna teorija* Sigmunda Freuda jedna je od teorija koje su najviše utjecale na psihologiju. Freud je seksualni nagon, tj. seksualnu energiju nazvao *eros* te je smatrao *eros* jednom od dviju sila koje motiviraju ljudsko ponašanje (druga sila je *thanatos* ili instinkt smrti). Ljudsku ličnost čine tri glavne strukture: *id*, *ego* i *superego*. *Id*, nesvjesna struktura, izvor je psihičke energije (uključujući libido) i svih instinkta. Djeluje na 'principu ugone' (užitka) i tjera osobu da zadovolji nagone kako bi se reducirala nastala napetost. *Ego* djeluje na 'principu realiteta' pa usmjerava osobu na realistične, racionalne interakcije s drugima. *Superego* sjedište je ideala i savjesti, a princip mu je 'idealizam'. On ihibira impulse *ida* i tjera *ego* da ostvaruje moralne ciljeve više nego realistične. *Id* nastaje rođenjem, *ego* se razvija kako dijete uči stupati u realistične interakcije sa svojom okolinom, a *superego* nastaje posljednji, djetetovim učenjem moralnih vrijednosti.

Freud je smatrao da je libido smješten u *erogenim zonama* – jeziku i ustima, genitalijama i rektumu. To su dijelovi tijela koji su izuzetno osjetljivi na podražaj, a njihovim dodirivanjem osjećamo ugodu. Dijete se, prema Freudu, razvija tako da prolazi različite faze.

U svakoj fazi djeteta je zaokupljeno drugom erogenom zonom. *1. faza* (od rođenja do 1. god.) je oralna. Tada djeteta uživa primjerice u sisanju majčinih dojki. *2. faza* (tijekom 2. god.) je analna. Djeteta tada uživa u otpuštanju svojih fekalija. *3. faza* (od 3. do 5. ili 6. god.) je falusna. Osim toga, kod dječaka se javlja Edipov, a kod djevojčica Elektrin kompleks. Edipov i Elektrin kompleks razrješuju se ulaskom djeteta u *4. fazu* (od oko 6. god. do puberteta) – fazu latencije. Tada su seksualni impulsi potisnuti (istraživanja su ovo opovrgnula). Početak puberteta znači ulazak u posljednju, *5. fazu* – genitalnu. U ovoj fazi seksualnost se više ne usmjerava prema sebi već drugima. U današnjoj javnosti prihvaćena je Freudova teza da suzdržavanje spolnog nagona rezultira različitim neurozama, zbog čega veliča seksualna *sloboda*. Međutim, Freud je tvrdio i da seksualnost treba sublimirati za *društveno dobro* te da je perverzna svaka seksualnost koja se odriče reproduktivne svrhe i koja ističe težnju za užitkom kao samostalnim ciljem. Ipak, Freud je dao velik doprinos razumijevanju ljudskog ponašanja, a posebno je utjecao na to da seks prestane biti tabu–tema kako za širu javnost, tako i za istraživače (12).

1.2.2. Teorija učenja

Teorije učenja temelje se na postavci da je ljudsko seksualno ponašanje većinom naučeno, za razliku od psihoanalitičke i sociobioloških teorija koje smatraju da je većina ljudskog seksualnog ponašanja biološki uvjetovana. Jedan od najboljih dokaza, koji idu u prilog teorijama učenja, studije su koje pokazuju raznovrsnost seksualnog ponašanje u različitim društvima. Dio teorije učenja su: teorija klasičnog uvjetovanja, teorija operantnog uvjetovanja i teorija socijalnog učenja.

Klasično uvjetovanje proces je kojim neki neutralni podražaj nakon zadavanja zajedno s bezuvjetnim podražajem (koji uvijek i prirodno izaziva određenu, bezuvjetnu reakciju) i sam postaje efikasan u izazivanju one reakcije koju je prije izazivao samo bezuvjetni podražaj (13).

Operantno uvjetovanje proces je kojim se mijenja vjerojatnost pojavljivanja nekog ponašanja ovisno o posljedicama koje to ponašanje ima za organizam. Ako su posljedice ugodne (pozitivno potkrepljenje), povećava se vjerojatnost pojave određenog

ponašanja, a ako su neugodne (negativno potkrepljenje), smanjuje se vjerojatnost javljanja tog ponašanja.

Teorija socijalnog učenja Alberta Bandure temelji se na principima operantnog uvjetovanja, ali uvodi i dva kognitivna procesa: identifikaciju i imitaciju. Djevojčica se, npr. identificira sa svojom majkom i imitira ju te tako usvaja ponašanja karakteristična za ženski spol. S druge strane, dječak može vidjeti ponašanje nekog lika na filmu koje seksualno uzbuđuje žene. Dječak se s tim likom može identificirati te ga kasnije imitirati u vlastitom životu (10, 13).

1.2.3. Kognitivna psihologija

Kognitivna psihologija, nasuprot staroj biheviorističkoj tradiciji koja je smatrala da predmet psihologije može biti isključivo (mjerljivo) ponašanje, smatra da je vrlo važno proučavati ljudsko mišljenje, tj. kako ljudi misle i percipiraju. Pri tom je osnovna pretpostavka da ono kako mislimo ima utjecaja na ono kako osjećamo (13).

1.2.4. Humanistička psihologija

Humanistička psihologija, na čelu s Abrahamom Maslowom, seksualnost doživljava prije svega iz perspektive čovjekova samoostvarivanja ili samoaktualizacije. Samoostvarivanje se razvija napredovanjem pojedinca na ljestvici potreba. Biološke potrebe, koje uključuju i spolni nagon, na dnu su te ljestvice potreba. Viša od te potrebe je 'potreba za pripadanjem i ljubavi' (ona je uključena u adolescenciji). Najviše na ljestvici su potreba za samoaktualizacijom (čiji početak je u adolescenciji) i 'estetske potrebe'. Prema ovoj teoriji muškarci i žene koji teže samoaktualizaciji ne teže samom seksu i ne zadovoljavaju se samo njime. Radije bi se seksualnih izraza odrekli ako oni nisu praćeni osjećajima, seksualni užitak nije im potreban, jednostavno mu se raduju ako se pojavi.

Isti izvor navodi kako Viktor Frankl smatra da je prava ljudska spolnost (ona koja je ispunjena smislom) uvijek nešto više od pukog seksa te da nema stvarnog spolnog užitka ako nedostaje ljubavi (14).

1.3. Normativni razvoj seksualnosti

1.3.1. Dojenačka dob (prva godina života)

Razvoj spolnog ponašanja kod djece odvija se kroz igru. Igra je spontan proces prikupljanja informacija, a praćen je radoznalošću prema svijetu i samome sebi. U ovoj dobi ograničen je kontakt s vršnjacima pa su djeca prije svega orjentirana na samostalnu igru što je najočitiije u prve dvije godine života. Igra je često praćena istraživanjem vlastitog tijela.

Najučestaliji oblik spolne igre usredotočen je na istraživanje vlastitog tijela i manipulaciju njime. Istražujući svoje tijelo, dijete spontano dodiruje genitalije te tijekom previjanja ili kupanja, kad je nago, slučajno doznaje kako dodirivanje, pritiskanje ili trljanje genitalija dovodi do ugodnih osjeta. Masturbacija se, dakle, otkriva sasvim slučajno, dok dijete spontano istražuje vlastito tijelo.

1.3.2. Rano djetinjstvo (od druge do pete godine)

U dobi od dvije do četiri godine pojavljuje se veće zanimanje za *zahodske aktivnosti*, obavljanje nužde i za razliku između spolova u pozama tijekom mokrenja. Djevojčice mogu pokušavati mokriti stojeći. S oko tri godine djeca počinju učiti razliku između muškaraca i žena te započinju proces identifikacije s jednim od spolova. Znaju jesu li djevojčica ili dječak i gotovo sva djeca mogu izraziti spolni identitet. Uočavaju i znaju verbalizirati razlike između spolova. Prepoznaju, primjerice, ljude na fotografijama i na televiziji kao pripadnike muškog ili ženskog spola. Uz to, rado čine stvari koje rade pripadnici suprotnog spola. Tako dječaci katkad nose mamine cipele ili odjeću, a djevojčice pokazuju interes za automobile i alat te odbijaju igru s lutkama.

Trogodišnjaci znaju izraziti osjećaje poput *volim te*, jako su emocionalni te grle i ljube svoje roditelje. Počinju prepoznavati i facijalne izraze osjećaja.

Uče dijelove svog tijela i njihove nazive te postaju vrlo znatiželjni za dijelove tijela drugih ljudi, djece i odraslih. Njihovu znatiželju posebno pobuđuje svijest kako djeca različita spola jednako kao i odrasli imaju neke različite dijelove tijela. Stoga se katkad mogu upuštati u virenje dok su roditelji ili neke druge osobe u toaletu.

Samostalnu igru sve učestalije zamjenjuje interakcija s drugom djecom što otvara mogućnosti novih oblika spolnog ponašanja. Sve više se upuštaju u

ekshibicionističke i voajerske aktivnosti s drugom djecom. Naglasak je na upoznavanju spolnih razlika i razlika u genitalijama. Djecu u toj dobi često zanimaju pitanja poput *odakle dolaze bebe* ili *odakle sam ja došao*.

1.3.3. Srednje djetinjstvo (od pete do osme godine)

U ovoj dobi javlja se osjećaj srama pa se djeca dok su naga često skrivaju, pogotovo od brata ili sestre suprotnog spola.

Zanima ih ljudsko tijelo i fotografije muškaraca i žena, ali pokazuju nelagodu i smijulje se ako vide kako se odrasli ljube. Istodobno ih privlači i odbija otvoreno iskazivanje nježnosti. To može odražavati javljanje osjećaja privatnosti.

Počinju koristiti žargonske i vulgarne izraze za intimne dijelove tijela i opčinjeni su pričanjem *prostih* šala i viceva.

U ovoj fazi imaju *cure* i *dečke* te se mogu držati za ruke ili izmjenjivati poljupce te donositi darove.

U šestoj ili sedmoj godini života djeca, zbog razvoja pojma o sebi, postaju još sramežljivija. Jača je potreba za privatnošću te postaju svjesna socijalnih ograničenja spolnog izražavanja. Nisu više sklona pokazivanju vlastitih intimnih dijelova tijela te se skrivaju tijekom preodijevanja ili kupanja, ogrću se ručnikom, a mogu zahtijevati i da im se kuca prije ulaska u sobu.

Djeca postaju svjesna nepromjenjivosti spola, odnosno da će uvijek biti muškog ili ženskog spola i da to ne mogu promijeniti promjenom ponašanja. Dijete, primjerice, postaje svjesno da je i dalje dječak bez obzira na to što je odjenuo maminu haljinu.

Šestogodišnjaci mogu postavljati pitanja o trudnoći, menstruaciji, spolnom ponašanju i o tome *kako se rade djeca*. Zanima ih cijeli proces reprodukcije.

Masturbacija im više nije nasumična. Djeca masturbiraju tražeći ugodu. Otkrivaju nove oblike masturbacije, ali je to nešto što rade u tajnosti.

1.3.4. Kasno djetinjstvo (od osme do dvanaeste godine)

Zanimanje za seksualnost i njezino izražavanje traje i u ovoj dobi, a kod osmogodišnjaka je praćeno šalama, pjesmicama o seksu, provokativnim smijuljenjem i

šaptanjem. Zadirkuju jedni druge kako imaju *curu* ili *dečka*, što obično pokrene reakciju ljutnje ili srama. Često razredom kruže pisamca poput *Martina voli Hrvoja*.

Osmo je godina, godina separacije u istospolne skupine. Dječaci i djevojčice ne družu se previše međusobno te se socijalizacija uglavnom odvija s osobama istog spola.

U devetoj godini javljaju se kolebanja mržnje i ljubavi između djevojčica i dječaka. Djeca mogu imati simpatije, dečka ili curu, ali samo kao pojam, pri čemu nema izravnih kontakata. Karakteristično je da su simpatije obično tajna te se, posebice kod djevojčica, otkrivaju iznimno u malim prijateljskim grupama.

Deseta godina kod djevojčica je obično vrijeme romantične zaljubljenosti u starijeg mladića ili nekog odraslog muškarca i maštanja. Počinju pisati dnevnike, imati tajne te su okupirane romantikom i ljubavlju.

Masturbacija postaje sve učestalija i sve više djece ima iskustvo masturbiranja.

U dobi od oko 11 godina na zabave se pozivaju i djevojčice i dječaci, a popularne su igre ljubljenja. Obično ne uključuju ozbiljniji seksualni kontakt.

To je i vrijeme kad obično počinje pubertet, razdoblje u kojem se javlja niz promjena koje završavaju postizanjem spolne zrelosti i sposobnošću reprodukcije. Djevojčicama rastu grudi, stidne dlačice te dobivaju mjesečnicu, dječacima se produbljuje glas, rastu genitalije i stidne dlačice. Povećava se svjesnost o vlastitom tijelu pa djetetu može biti neugodno da ga roditelj ili osoba suprotnog spola vidi golog.

1.3.5. Adolescencija (od trinaeste do šesnaeste godine)

Razdoblje života koje karakterizira povećan spolni interes. Za to postoji nekoliko razloga: tjelesne promjene, povećana razina spolnih hormona, povećano kulturološko naglašavanje spolnosti te vježbanje spolnih uloga odraslih. Spolno ponašanje sve više počinje poprimati značajke spolnog ponašanja odraslih osoba.

Djevojke i mladići zbunjeni su zbog spolnosti te često postavljaju pitanja o odnosima i spolnom ponašanju.

Kod mladića se razvijaju sekundarne spolne karakteristike (šire se ramena, rastu dlačice na prsima i pod pazuhom, povećava se mišićna masa...) koje su u središtu njihova interesa. Javljaju se erekcije potaknute izravnom tjelesnom stimulacijom, erotskim maštanjima ili čitanjem eksplicitnog seksualnog materijala. Masturbacija je učestalija, usmjerena na užitak i orgazam. Dječaci postaju zabrinuti i posramljeni zbog

nepredviđenih i neželjenih erekcija te su katkad okupirani pokušajima izbjegavanja neželjenog uzbuđenja. Jedan dio dječaka prvi put ejakulira. I dalje se u grupi vršnjaka prepričavaju znanja o spolnosti, uspoređuju iskustva, javljaju se ponašanja iz *svlačionice*, dječaci izlaze goli jedni pred druge te potiču aktivnosti poput masturbacijskih ili ejakulacijskih natjecanja.

Četrnaestogodišnje djevojčice uglavnom su fizički zrele, imaju razvijena gotovo sva sekundarna spolna obilježja. Neke od njih prvi put masturbiraju.

I dječaci i djevojčice okupirani su vlastitim izgledom i dojmom koji ostavljaju na druge osobe. Zabrinuti su jesu li seksualno privlačni. Ogledalo im je najbolji prijatelj i najgori neprijatelj. Neki postaju *popularni* u društvu vršnjaka.

Javlja se pojačano zanimanje za romantične veze i ljubavi prema vršnjacima, ali i prema nekim odraslim uzorima. Obično je to vrijeme prvih ljubavi koje se ne taje i oko kojih se otvoreno iskazuju emocije. Neki adolescenti uspostavljaju romantične veze ("hodanje") koje uključuju eksperimentiranje ljubljem, milovanjem preko odjeće, uzajamnu masturbaciju ili međusobno dodirivanje genitalija. Spolne aktivnosti obično se odvijaju u tajnosti, iako se mnoga iskustva prepričavaju unutar vršnjačkih skupina.

U kasnoj adolescenciji (od sedamnaest do devetnaest godina) mladi razmišljaju o ozbiljnim emocionalnim odnosima s osobama suprotnog spola te imaju jasan spolni identitet i kapacitet za nježnost i ljubav (15).

1.4. Utjecaj spola i dobi na seksualnost

Velik broj istraživanja upućuje na postojanje spolnih razlika u seksualnosti (16). Dok istraživanja starijeg datuma izvještavaju o muškarcima kao aktivnim, motiviranim seksualnim inicijatorima, a o ženama kao seksualno pasivnoj skupini koja seks u potpunosti prihvaća tek pod okriljem predane, stabilne i monogamne veze, istraživanja od 1960-ih godina nadalje upućuju na smanjivanje spolnih razlika kada je o seksualnosti riječ (14). Uzrok tome vjerojatno je seksualna revolucija i otkriće kontracepcijske pilule koja je, osobito ženama, zauvijek promijenila dotadašnju čvrstu povezanost seksualne aktivnosti i reprodukcije. No, istraživanja i dalje potvrđuju neke spolne razlike u seksualnosti: muškarci u ranijoj dobi počinju masturbirati i češe masturbiraju te ranije stupaju u prvi seksualni odnos. Osim toga, stavovi muškaraca, kada je seksualnost u

pitanju, nešto su permissivniji u odnosu na stavove žena pa su muškarci skloniji upustiti se u usputan seks (17).

Većina istraživanja potvrđuje veći seksualni interes i veću seksualnu aktivnost muškaraca u svim dobnim skupinama (18).

1.5. Uloga i utjecaj roditelja u razvoju seksualnosti

Obitelj je prva grupa s kojom se pojedinac susreće. U njoj stječe prva iskustva, razvija svoje potencijale, stavove te sustav vrijednosti. U skladu s tim, jasno je kako obiteljski odnosi imaju značajan utjecaj na razvoj mladih (19).

S obzirom na osjetljivo razdoblje kroz koje mladi u periodu adolescencije prolaze i s obzirom da teže nezavisnosti i osamostaljenju, primjetno je da se obiteljski odnosi u tom periodu mijenjaju i da mogu biti narušeni. Mladi sve manje komuniciraju s roditeljima, a sve više se okreću vršnjačkim skupinama. Nedostatak komunikacije između roditelja i mladih može dovesti do međusobnog nerazumijevanja i neprepoznavanja potreba mladih zbog čega roditelji mogu izgubiti važnu ulogu u pripremanju i podržavanju mladih u promjenama koje se događaju u adolescenciji (20).

Već je spomenuto kako roditelji značajno utječu na formiranje stavova o seksualnosti mladih. Štoviše, roditeljsko prihvaćanje ili neprihvatanje određenog ponašanja može se doživljavati kao subjektivna socijalna norma te će o razgovoru roditelja s djecom ovisiti kada će mladi ulaziti u spolne odnose, koliko će partnera imati, hoće li koristiti zaštitu i slično. Također, unutar obitelji može doći do iskustva seksualne viktimizacije djece što može biti uzrok rizičnom seksualnom ponašanju viktimizirane osobe u budućnosti. Kada promišljaju o negativnim posljedicama ponašanja svoje djece, roditelji su često skloni *nerealističnom optimizmu* zbog čega mogu podcijeniti njihovu seksualnu aktivnost (21).

Samim time, roditelji mogu procijeniti kako nije potrebno razgovarati s djecom o odgovornom seksualnom ponašanju zbog čega ona mogu potražiti informacije iz drugih izvora koji nisu uvijek pouzdani. Komunikacija roditelja i djece te naglašavanje roditeljskih stavova i vrijednosti u kontekstu seksualnosti, snažno utječu na oblikovanje stavova i vrijednosti djece i njihovu percepciju seksualnosti. S obzirom da se radi o

osjetljivoj temi, postoje brojni razlozi zbog kojih roditelji ne razgovaraju sa svojom djecom o spolnom ponašanju. Najčešći razlozi zbog kojih roditelji ne razgovaraju s djecom o seksualnosti i spolnim odnosima su: doživljavanje spolnih odnosa nemoralnim činom zbog čega se roditelji nevoljko dotiču teme vlastite seksualnosti, a kamoli seksualnosti svoje djece; nedostatak informacija o spolnom ponašanju zbog čega roditelji nisu sigurni što bi prenijeli svom djetetu; strah od razgovora o seksu jer neki roditelji misle kako će time potaknuti seksualno eksperimentiranje svoje djece te raniji ulazak u spolne odnose; roditelji mogu misliti kako njihova djeca o seksu već sve znaju pa procjenjuju kako nema potrebe s njima o tome pričati; roditelji su sami po sebi seksualno rizični te svojim ponašanjem daju negativan primjer svojoj djeci; roditelji ne mogu pronaći podoban vremenski period u kojem bi razgovarali o seksualnom ponašanju sa svojom djecom. Na važnost komunikacije o seksualnosti ukazuju brojna istraživanja koja su potvrdila pozitivnu povezanost razgovora s roditeljima i daljnjeg seksualnog ponašanja mladih. Otvoreni, podržavajući i brižni roditelji razgovorom s djecom na temu seksualnosti utječu na odgađanje ulaska u spolne odnose, na odgovorno seksualno ponašanje te na rjeđe mijenjanje spolnih partnera čime se preveniraju negativne posljedice seksualno rizičnog ponašanja. Također, roditelji utječu na smanjivanje vršnjačkog pritiska te pomažu mladima u stvaranju realnije slike i očekivanja od spolnog života. Roditelji svojoj djeci najčešće daju informacije koje su mnogo točnije od onih koje će dobiti od svojih vršnjaka ili iz dugih izvora. Samim time mladi će se više ponašati u skladu s informacijama koje im daju roditelji, nego s potencijalno točnim informacijama koje im nude njihovi vršnjaci. Osim toga, utjecaj medija na djecu u školskoj dobi je velik i iznimno rizičan. Seksualni sadržaji u medijima su neprimjereni dječjoj dobi i šalju neispravnu i štetnu poruku o seksualnosti.

Nenamjerne negativne poruke o seksualnosti koje roditelj, kao glavni seksualni odgajatelj, šalje djetetu mogu nanjeti bitnu štetu dječjem psihoseksualnom razvoju, a time i normalnom seksualnom funkcioniranju u odrasloj dobi.

Iz tog je razloga, uz seksualnu edukaciju djece, vrlo važna seksualna edukacija roditelja. Uz odgovarajuća znanja, roditelji bi drugačije postupali u situacijama koje smatraju ili neugodnim ili nenormalnim (22, 23).

1.6. Seksualno ponašanje mladih

Spolno sazrijevanje u pubertetu praćeno je porastom interesa za spolnost. Taj se interes ponajprije usmjerava prema promjenama na vlastitome tijelu, a onda i prema spolnim obilježjima drugih. Mladi pokazuju zanimanje za seksualne teme, za pitanja reprodukcije i za seksualno funkcioniranje vlastitog tijela dodirivanjem i samostimulacijom.

Poćetne seksualne aktivnosti adolescenata, za razliku od samostimulacije i seksualnih igara u djetinjstvu, ogledaju se u eksperimentiranju s drugima. Porastom broja ljubavnih sastanaka raste razina seksualne aktivnosti, od držanja za ruke i poljubaca na prvim sastancima prema intenzivnijim dodirivanjima intimnih dijelova tijela [peting] do spolnih odnosa na kasnijim sastancima kad *pokretni* ljubavni sastanci prerastu u *hodanje* (24).

1.6.1. Seksualna inicijacija

Postoje barem dva razloga zbog kojih se istraćuje iskustvo prvog seksualnog odnosa. Prvo, seksualna inicijacija vaćan je životni dogaćaj koji moće utjecati na daljnje seksualno ponašanje osobe, a ponekad i na druge aspekte njezina života. Drugo, proućavanje prvog seksualnog iskustva daje mogućnost uvida u subjektivna znaćenja kulturalnog konteksta koji se ogleda u normama i stavovima blićnjih o adolescentskoj seksualnosti i seksualnosti uopće. Doćivljaj tih kontekstualnih obilježja, odnosno stupanj njihove internalizacije moće moderirati ne samo kronološku dob u kojoj će se prvo seksualno iskustvo dogoditi, nego i utjecaj toga iskustva na adolescenta. U suvremenim zapadnim društvima ulazak u seksualni odnos dogaća se znaćajno ranije negoli je to bio slućaj u prvoj polovini prošlog stoljeća. Nemali broj izvješća govore da neki adolescenti prve seksualne odnose imaju već u dobi od 13 do 16 godina. Osim povijesnog trenutka, na poćetak seksualnih odnosa adolescenata utjeću kulturni, rasni i religijski činioici.

Na predbraćne seksualne aktivnosti adolescenata utjeću i proksimalni okolni faktori. To su npr. strukturalne razlike unutar obitelji, roditeljski stil odgoja, roditeljski standardi o seksualnosti kao i vršnjaćki standardi i oćekivanja. Roditelji koji su liberalni

kada je seksualnosti u pitanju obično imaju djecu koja i sama iskazuju liberalizam i to svojim ranijim stupanjem u seksualne odnose. Adolescenti koji imaju seksualne odnose u ranijoj dobi imaju manje konvencionalnih vrijednosti i stavova, manje su uključeni u konvencionalne društvene institucije, njihovi roditelji su obrazovaniji i njihove majke su češće zaposlene. Utvrđeno je da i način roditeljske kontrole može biti povezan s mladenačkom popustljivošću prema *izazovima tijela*. Najpopustljiviji su oni mladi čiji roditelji nisu strogi, dok su oni čiji su roditelji umjereno strogi najmanje popustljivi prema seksualnim izazovima. Umjereno su popustljivi oni adolescenti čiji su roditelji vrlo strogi (24).

1.6.2. Rizično spolno ponašanje

Kasna adolescencija razdoblje je intenzivnog istraživanja vlastite seksualnosti nerijetko obilježeno manjkom informacija i vještina potrebnih za donošenje odgovornih seksualnih odluka.

Važne dimenzije seksualnosti mladih jesu znanje, odnosno informiranost o ljudskoj seksualnosti te stavovi o različitim aspektima spolnosti, poput odnosa prema uporabi kondoma, seksualne ravnopravnosti spolova ili seksualnih manjina. Imajući na umu društvenu uvjetovanost seksualnosti mladih, njezinu povezanost s društvenim normama, supkulturnim ritualima, socioekonomskim obilježjima i vršnjačkim očekivanjima te uzimajući u obzir da svako rizično ponašanje dovodi do nekih negativnih posljedica, tada rizično seksualno ponašanje može dovesti do barem tri takve posljedice:

1. neželjene trudnoće
2. zaraze spolno prenosivim bolestima
3. seksualne viktimizacije

Postoji više razloga zbog kojih su mladi izloženiji negativnim posljedicama vlastite seksualnosti u odnosu na odrasle. Tako se, među ostalima, ističe da mladima nedostaje seksualno iskustvo pa su skloniji eksperimentiranju. Za potrebne informacije i pri donošenju odluka obično se obraćaju vršnjacima. Sadržaji o seksualnosti što ih mladi

razmjenjuju nerijetko su promijenjeni i /ili osiromašeni u smislu da se rizici umanjuju ili prešućuju jer su mladi općenito optimistični u vezi svojih budućih očekivanja.

Adolescenti često snažno vjeruju u vlastitu *neranjivost* te stoga ili podcjenjuju rizike ili ih posve ignoriraju ("Meni se ništa loše ne može dogoditi"). Taj sindrom mladenačke besmrtnosti vezan je uz smanjenu izloženost dramatičnim iskustvima (smrti bližnjih, nesrećama, drugim medicinskim tretmanima itd).

Za adolescentsko razdoblje karakterističan je nedostatak komunikacijskih vještina, uključujući one potrebne za dogovor i provođenje intimnih odluka kao što su uporaba kontracepcije ili pak odlaganje seksualnoga odnosa.

Adolescentsku spolnost obilježava naglašeni pritisak vršnjaka i vršnjačkih normi. U slučaju neslaganja s uvriježenim pogledima i vršnjačkim očekivanjima mladi se izlažu riziku da budu odbačeni od vršnjaka koji su ovom razdoblju važni za izgradnju novog, izvanobiteljskog identiteta.

Za razliku od odraslih, mladi više teže spontanim i romantičnim seksualnim odnosima kao što, općenito, teže većem hedonizmu. Oni nerijetko ističu da prava ljubav ne podnosi kalkulacije te da je prava ljubav zaštita od neželjenih posljedica seksualnih odnosa (24).

1.7. Spolni odgoj i informiranost mladih o seksualnosti

Spolni odgoj ili odgoj za odgovorno spolno ponašanje traje cijeloga života, ali je u dječjim i mladenačkim godinama osobito važan radi osmišljavanja i humane integracije spolnosti (25).

Činjenica je da se ljudsko ponašanje oblikuje uglavnom oponašanjem, a mladi su skloni oponašati svoje vršnjake, prihvaćati njihove modele ponašanja, norme i vjerovanja, što utječe na životni stil adolescenata (26, 27).

S druge strane, društvo je postalo tolerantnije prema ponašanjima i stavovima pojedinaca i grupa. Sve je manje zabrana i mišljenja koja sputavaju mlade i njihovo ponašanje, pa se ta tolerancija očituje i u seksualnom životu. Pouke i informacije o

škakljivim temama u obitelji su vrlo skromne i nedovoljne kao i dosadašnji programi u školi. U zaštiti reproduktivnog zdravlja adolescente je potrebno pravilno informirati o rizicima rane spolne aktivnosti, a naročito o dugoročnim posljedicama koje utječu na reproduktivno zdravlje i plodnost, te zdravstvene probleme u budućnosti. Činjenica da su simptomi bolesti često podmukli, a posljedice zastrašujuće i nesagledive čini mjere prevencije i suzbijanja ovih bolesti iznimno važnim. Potpunu sigurnost pruža jedino suzdržavanje od spolnih odnosa s nepoznatim osobama i/ ili uzajamno vjeran odnos dviju nezaraženih osoba te redovita uporaba kondoma. Rizik obolijevanja od spolno prenosivih infekcija najveći je među onim mladima koji rano stupaju u seksualne odnose i skloni su mijenjanju partnera (28).

U razdoblju adolescencije se, osim složenih tjelesnih, emocionalnih i socijalnih promjena, usvajaju i obrasci ponašanja te bira životni stil što ima utjecaja na trenutačno zdravlje, ali i na zdravlje u budućnosti pri čemu vrlo važnu ulogu ima informiranost mladih (29).

Informiranost mladih je slaba, a kao razlog tome mnogi mladi navode da su previše sramežljivi i da im je previše neugodno ili da će razgovarajući o seksu i kontracepciji djelovati promiskuitetno pa na kraju donose odluke na temelju netočnih informacija. Dosadašnje iskustvo rada s mladima pokazuje da znanje o vlastitoj plodnosti i spolnosti adolescenti stječu najčešće iz nepouzdatih izvora kao što su televizija, časopisi različite vrijednosti i usmena predaja, najčešće od svojih vršnjaka i starijih adolescenata (30).

Isto tako, iako su pokazatelji spolnog ponašanja adolescenata u nas i u svijetu različiti, a odnose se na početak spolnog života, primjenu učinkovitih sredstava zaštite od začeća, specifični fertilitet i broj namjernih pobačaja, svim spolno aktivnim adolescentima zajedničko je teže prihvaćanje programa zaštite i reproduktivnog zdravlja od starije populacije. Tome doprinosi tijekom psihosocijalnog razvoja mladih, emocionalna i socijalna nezrelost, sklonost rizičnom spolnom ponašanju, neprimjerena prosudba dalekosežnih posljedica rizičnog ponašanja te nedosljednost u korištenju zaštite od neželjenog začeća (31).

1.8. Permisivnost

Zahvaljujući krupnim sociokulturnim promjenama osobito izraženim u sferi ljudskih prava, političke participacije, spolne ravnopravnosti te tehnologijskim inovacijama oslonjenima na digitalnu revoluciju, suvremenost se opisuje kao doba obilježano brzim ritmom promjena.

Seksualno izražavanje – pod čime ne podrazumijevamo samo seksualno ponašanje, već i stavove, vrijednosti, preferencije te (seksualne) identitete i orijentacije – također bilježi sve veće proširivanje, sve brojnije oblike alternativnih načina izražavanja i sve veće društveno prihvaćanje takvog razvoja. Suvremena su društva, drugim riječima, sve tolerantnija prema seksualnim inovacijama i različitostima, bilo da je riječ o danas već posve neupitnoj predbračnoj seksualnoj aktivnosti, istospolnim vezama ili transseksualnim i transrodnim težnjama. Taj proces rastućeg prihvaćanja društvenih promjena u seksualnom životu ili barem rastuće snošljivosti prema dijelu njih, nazivamo *trendom seksualne permisivnosti*. Važne dimenzije seksualnosti mladih jesu i znanje, odnosno informiranost o ljudskoj seksualnosti te stavovi o različitim aspektima spolnosti, poput odnosa prema uporabi kondoma, seksualne ravnopravnosti spolova ili seksualnih manjina.

Imajući na umu društvenu uvjetovanost seksualnosti mladih, njezinu povezanost s društvenim normama, supkulturnim ritualima, socioekonomskim obilježjima i vršnjačkim očekivanjima, dinamika stavova o seksualnosti, informiranosti i seksualnom ponašanju mladih u Hrvatskoj ne može se promatrati izvan konteksta postkomunističke tranzicije.

Trend permisivnosti nije ravnomjerno zastupljen u općoj populaciji. Kao što istraživanja pokazuju; stupanj obrazovanja i, osobito, dob (odnosno pripadnost dobnoj kohorti) bitno utječu na razinu permisivnosti. Preciznije, mlađe generacije iskazuju značajno veći stupanj seksualne permisivnosti od starijih generacija. Taj se nalaz može povezati kako s psihološkim obilježjima mlađe dobi (veća fleksibilnost) tako i s ubrzavajućim tempom promjena koje potiču specifičnu (*lessez-faire*) prilagodbu sve manje predvidljivoj društvenoj okolini. Posljedice takve dinamike seksualne permisivnosti šire prostor seksualnih sloboda i tolerancije spram različitih izbora.

Prema istraživanju provedenom 1973. godine između 74 i 83% zagrebačkih srednjoškolaca smatralo je kako je istospolna veza *neispravna*, dvadeset i pet godina poslije, broj srednjoškolaca koji homoseksualnost smatra neprihvatljivom smanjio se na 43,6%.

Više seksualnih sloboda znači i veću otvorenost (više komunikacije), više informacija te manje pritisaka na one čiji su seksualni izbori nestandardni, što povećava razinu seksualne obrazovanosti i zadovoljstva. S druge strane, pitanje je kako se rastuća permisivnost odražava na seksualnu odgovornost, odnosno kakve su njezine epidemiološkijske posljedice (32).

1.9. Religioznost i stavovi prema seksualnosti

U drugoj polovici 20. stoljeća osjetno se promijenilo shvaćanje ljudske seksualnosti. Bračni, obiteljski i spolni odnosi sve se više liberaliziraju.

Dapače, ni jedan aspekt ljudskoga života nije toliko podložan kontroli, restrikcijama i tabuima kao ljudska seksualnost. U tom kontekstu nezaobilazna je uloga religija i crkava koje, u svim vremenima i prostorima, nastoje strukturirati obiteljske odnose i seksualno ponašanje dajući moralne okvire, djelujući kao vodilje te osobito propisujući zabrane koje se odnose na seksualnost. Može se reći da su svi religijski diskursi ujedno i diskursi o ljudskom tijelu jer kada religija govori o religijskim praksama i vjеровanjima usporedno uvijek izražava i brigu za ljudsko tijelo.

Hrvatsko društvo obilježava kombinacija retradicionalizacije i modernizacije osnovnih vrijednosnih orijentacija, iako 93% stanovnika pripada religijama koje sve imaju određena, vrlo često striktna pravila, koja se odnose na obiteljski život i seksualnost. Porastom religioznosti i nacionalnog ekskluzivizma iskazuje se retradicionalizacija, a utjecaj modernizacije vidljiv je u većem prihvaćanju rodne jednakosti, tj. opadanju rodnoga konzervatizma. Najveće razlike utvrđene su između uvjerenih vjernih i nereligioznih u pitanjima rastave braka, legalizacije prostitucije, života u izvanbračnoj zajednici, rađanju izvanbračne djece, upotrebi kontracepcijskih sredstava.

Ono što je očito jest činjenica da je za našu populaciju još uvijek izrazito većinski neprihvatljiva homoseksualnost te legalizacija prostitucije.

Činjenica je da su navedeni stavovi najviše pod utjecajem obrazovanja, dobi te prostorne dihotomije urbano – ruralno (33).

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

2.1. Ciljevi istraživanja

Glavni cilj ovog istraživanja je:

Ustanoviti razlike u stavovima o seksualnosti kod djevojčica i dječaka u dobi od 14 do 18 godina.

Utvrđiti razlike u stavovima o seksualnosti između djece i roditelja.

Specifični ciljevi ovog istraživanja su:

Stavove mladih važno je pratiti jer oni uvjetuju određeno ponašanje.

Praćenje seksualnosti mladih od iznimne je važnosti za epidemiologiju seksualnih rizika, sustavno unaprjeđivanje reproduktivnog i seksualnog zdravlja.

2.2. Problemi istraživanja

Osnovni problemi istraživanja su sljedeći:

1. Utvrđiti stavove učenika o seksualnosti
2. Utvrđiti stavove roditelja o seksualnosti
3. Utvrđiti razlike u stavovima između učenika i učenica
4. Utvrđiti razlike u stavovima između roditelja i učenika
5. Socioekonomski uvjeti koji utječu na stavove srednjoškolaca i njihovih roditelja

2.3. Hipoteze istraživanja

Glavna hipoteza istraživanja:

Mlađe generacije iskazuju znatno veći stupanj seksualne permisivnosti od starije generacije.

Učenice su konzervativnije od učenika.

Sporedna hipoteza istraživanja:

Stavovi o seksualnosti određuju ponašanje pojedinca.

3. IZVORI PODATAKA I METODE

3.1. Osnovni podaci o ispitanicima

Učenici *Zdravstvene škole Split* u dobi od 14 do 18 godina koji pohađaju prvi, drugi, treći i četvrti razred različitih usmjerenja (medicinska sestra/ tehničar opće njege, dentalni asistent, fizioterapeutski tehničar, farmaceutski tehničar, laboratorijski tehničar, sanitarni tehničar) i njihovi roditelji.

S ciljem testiranja postavljenih hipoteza provedeno je anketno istraživanje među 87 učenika i njihovih roditelja (oca i majke). Dakle, kako bi učenik sudjelovao u ispitivanju nužan, ali ne i dovoljan uvjet je da ima oba roditelja te da su oba voljna sudjelovati u istraživanju.

Dakle, promatramo 3 poduzorka i to $n_1 = 87$ učenika, $n_2 = 87$ majki učenika i $n_3 = 87$ očeva učenika.

ISPITANICI

Postupci su u obliku upitnika koji se ispunjava tijekom školskog sata, a služe isključivo u istraživačke svrhe.

- **kriterij uključenja:** učenici *Zdravstvene škole Split* u dobi od 14 do 18 godina i njihovi roditelji oba spola u školskoj godini 2016./ 2017.
- **kriterij isključenja:** učenici bez jednog ili oba roditelja, učenici čiji su roditelji rastavljeni.
- **sastav pokusne skupine:** skupina ispitanika koju čine učenici *Zdravstvene škole Split* i njihovi roditelji.
- **sastav kontrolne skupine:** nema

Pristanak ispitanika na istraživanje:

Ispitanici daju pristanak popunjavanjem obavijesnog pristanka i izjave roditelja koji potpisuju roditelji učenika ispitanika.

3.2. Povjerljivost i uvid u dokumentaciju

Anketu su ispunjavali učenici *Zdravstvene škole Split*. Prikupljenim podacima pristup imaju samo voditelj predmeta i mentorica doc. dr. sc. Slavica Kozina, prof. psi. na Sveučilišnom odjelu zdravstvenih studija te studentica Elza Kujundžić koje podliježu zakonu o čuvanju profesionalne tajne Etičkog kodeksa odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, na osnovi članka 112., stavka 1. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju. Pristup prikupljenoj dokumentaciji imat će samo istraživači ovoga projekta. Svi podatci bit će strogo čuvani.

Rizici za ispitanike:

U ovom istraživanju ne postoje rizici za ispitanike. Izjavljujem da se naše istraživanje na ispitanicima – dobrovoljcima obavilo u skladu sa svim primjenljivim smjernicama, čiji je cilj osigurati pravilno provođenje i sigurnost osoba koje sudjeluju u ovom znanstvenom istraživanju, uključujući Kodeks medicinske etike i deontologije (NN 55/08), Helsinšku deklaraciju, Pravilnik o dobroj kliničkoj praksi (NN 127/10), Zakon o zdravstvenoj zaštiti Republike Hrvatske (NN 150/08, 71/10, 139/10, 22/11 i 84/11), Zakon o pravima pacijenata Republike Hrvatske (NN 169/04, 37/08), Etički kodeks odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju i Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03., 198/03., 105/04. i 174/04.). Obavezujem se da će identitet ispitanika uvijek ostati anonimn.

3.3. Postupci

Po svom ustroju ovo istraživanje je presječno. Izabrani su adolescenti od prvog do četvrtog razreda te njihovi roditelji. U ispitivanju stavova o seksualnosti korištena su dva upitnika:

- a) Upitnik *Attitudes Toward Sexuality Scale (ATSS) Handbook of Sexuality-Related Measures*

(dodatak 1)

b) Sociodemografski upitnik

ATSS je standardizirani i validirani upitnik koji se sastoji od 13 čestica vezanih uz teme kao što su golotinja, pobačaj, kontracepcija, predbračni seks, pornografija, prostitucija, homoseksualnost i spolno prenosive bolesti. Likertov format odgovora u 5 točaka u rasponu su od *u potpunosti se ne slažem* do *u potpunosti se slažem*.

Ispitanici pokazuju stupanj svog slaganja/ neslaganje s česticom zaokruživanjem broja na ljestvici odgovora koji najbolje odražava njihovu reakciju (stav). ATSS može se ispuniti u ne više od 5 minuta.

Stavke 1, 4, 5, 7, 8, 11 i 13 boduju se obrnuto i to dodjeljivanjem jednog boda ako je obilježeno 5, dva boda ako je obilježeno 4 itd. Nakon toga zbraja se broj bodova. Bodovi su u rasponu od 13 do 65, niže ocjene pokazuju veću konzervativnost u seksualnim pitanjima, a više ocjene pokazuju veću popustljivost u seksualnim pitanjima.

Svakom ispitaniku objašnjeno je da ispitivanje prikuplja samo osnovne sociodemografske podatke kao što su životna dob, spol, mjesto življenja, škola i razred koji pohađa te religioznost, a za roditelje dodana je stručna sprema i radni status bez podataka osobne identifikacije jer takvi podatci nikome neće biti dostupni. Da bismo povezali sociodemografske podatke sa stavovima ispitanika kovertirane upitnike smo označili šiframa. Kako bismo izbjegli mogući utjecaj roditelja na odgovore djece učenici će anketne upitnike ispuniti u školi za vrijeme sata razredne zajednice, a roditelji kod kuće nakon što ankete preuzmu od učenika. Istraživanje se provodilo uz odobrenje Etičkog povjerenstva škole gdje se vršilo anketiranje.

Pristup prikupljenoj dokumentaciji imat će samo istraživači ovoga projekta. Svi podatci bit će strogo čuvani.

Očekivani rezultati:

Očekujem da će rezultati istraživanja pokazati da učenici iskazuju značajno veći stupanj seksualne permisivnosti od svojih roditelja.

3.4. Metode rada

U empirijskom dijelu ovog rada koristeći kvantitativne metode testiraju se postavljene hipoteze.

Korištene su metode deskriptivne statistike, grafičko i tablično prikazivanje, Spearmanova i Pearsonova korelacijska analiza, Mann-Whitney U test, T-test, Kruskal-Wallis ANOVA test te ANOVA test.

Metodama deskriptivne statistike prikazuju se srednje vrijednosti i mjere disperzije vrijednosti kod varijabli koje imaju numeričko obilježje i rang obilježje. Tabličnim i grafičkim prikazivanjem promatra se razlika u zastupljenosti modaliteta (oblika) obilježja.

Korelacijskom analizom testira se veza između kretanja dvaju numeričkih varijabli (Pearsonov test korelacije) i rangiranih vrijednosti (Spearmanov test korelacije).

Mann-Whitney U testom testira se razlika u vrijednostima s obzirom na kategorijsku varijablu koja se pojavljuje u 2 modaliteta (oblika). Ukoliko je riječ o numeričkim varijablama primjereno je koristiti T-test pa se oni koriste kod testiranja razlika među učenicima muškog i ženskog spola.

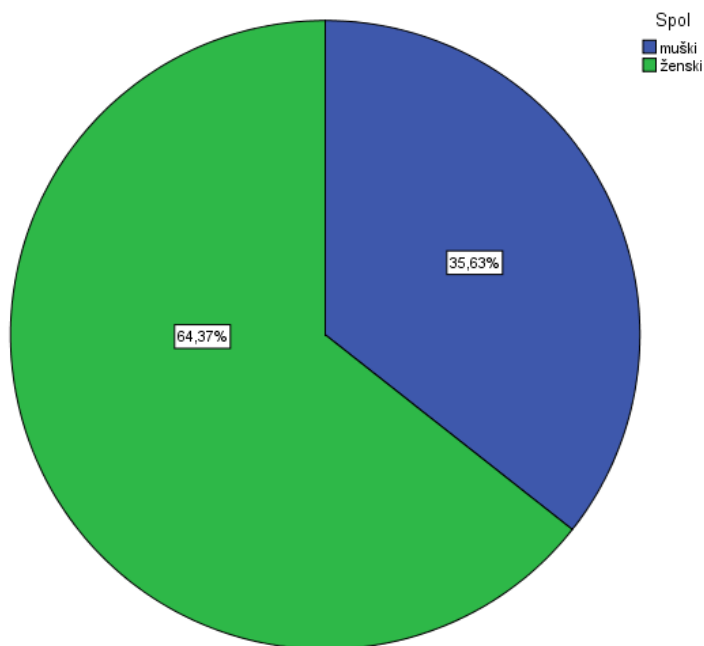
Kruskal-Wallis ANOVA test te ANOVA test koriste se za testiranje razlika u vrijednostima s obzirom na kategorijsku varijablu koja se pojavljuje u više od 2 modaliteta (oblika). Ukoliko je testirana varijabla numerička koristi se ANOVA test dok se u suprotnom koristi Kruskal-Wallis ANOVA test. Ovi testovi koriste se za testiranje razlika između učenika, učenica, majki i očeva istovremeno.

Testiranja su rađena u statističkom programu STATISTICA 12.

Zaključci su doneseni pri razini signifikantnosti od 5%.

4. REZULTATI

4.1. Analiza demografskih karakteristika učenika

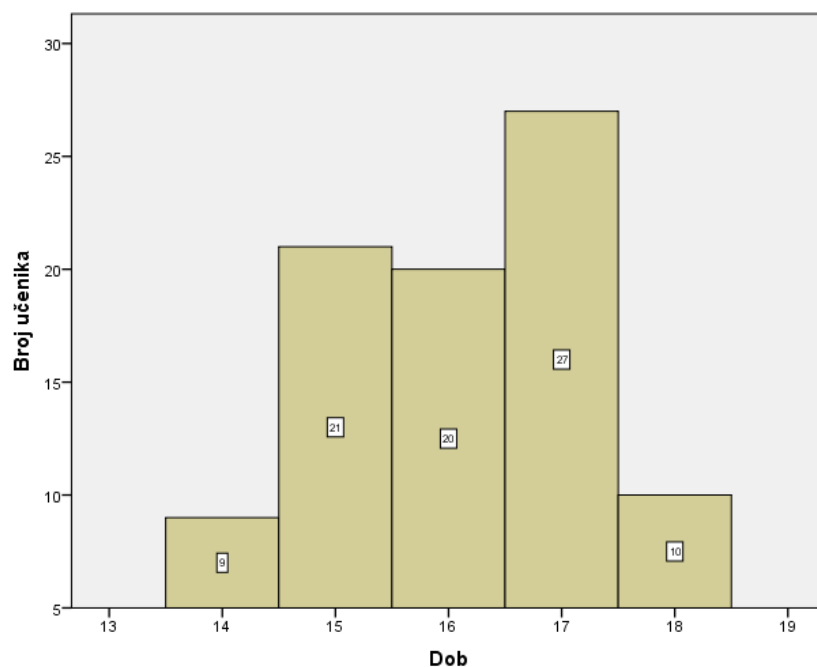

Slika 1. Zastupljenost učenika prema spolu

Tablica 1. Zastupljenost učenika prema spolu

Spol		
	Broj učenika	Struktura
muški	31	35,6
ženski	56	64,4
Total	87	100

Promatrajući učenike s obzirom na spol može se uočiti da je veći broj učenika koji su obuhvaćeni testiranjem ženskog spola (56 ili 64,37%) (Slika 1, Tablica 1).

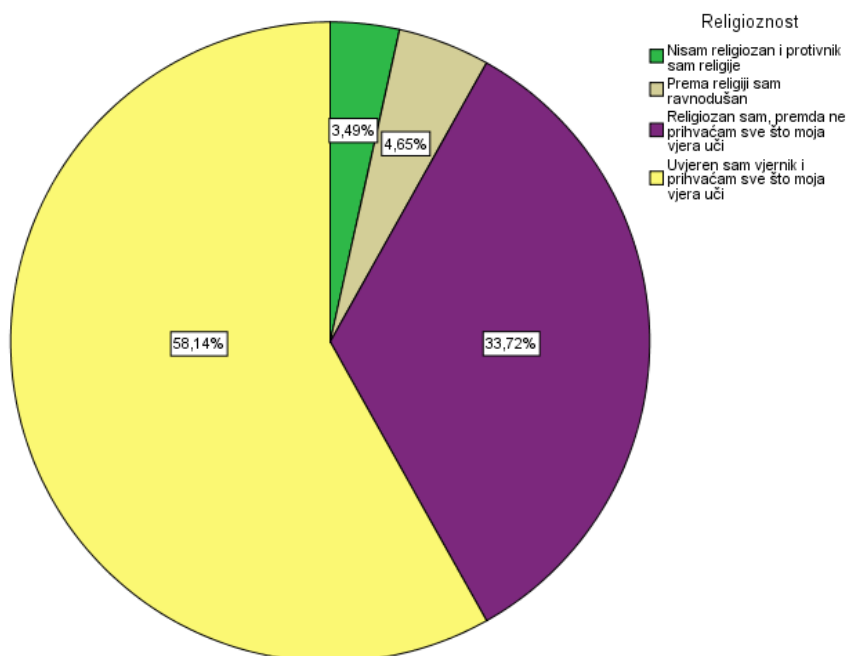

Slika 2. Grafikon distribucije učenika prema dobi

Tablica 2. Distribucija učenika prema dobi

Dob			
	Broj učenika	Struktura (%)	Kumulativni niz „manje od“
14	9	10,3	10,3
15	21	24,1	34,5
16	20	23	57,5
17	27	31	88,5
18	10	11,5	100
Total	87	100	

Promatrajući učenike s obzirom na starost može se uočiti da najveći je broj učenika starosne dobi od navršениh 17 godina (27 ispitanika). Rezultati su prikazani na Slici 2. i Tablici 2.

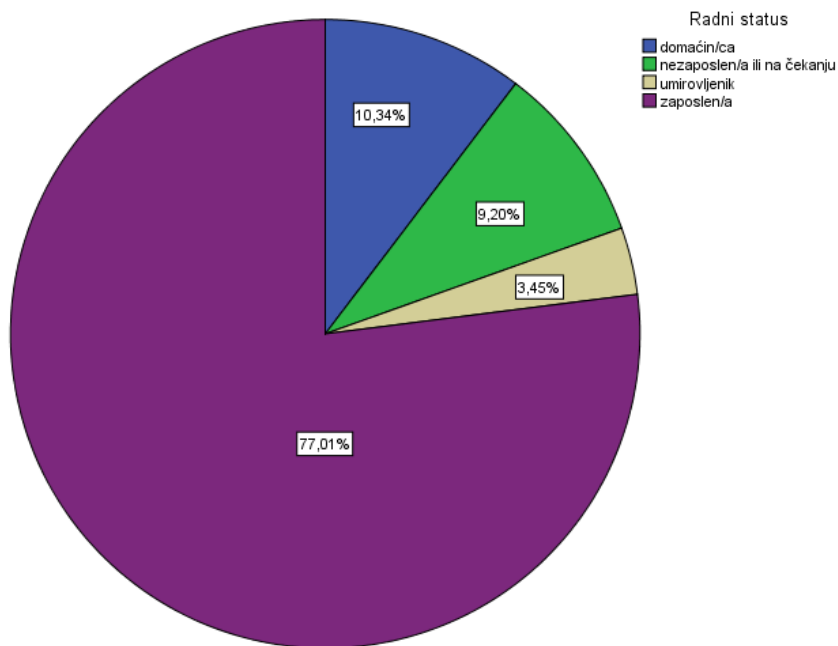
Slika 3. Struktura ispitanika (učenika) obzirom na iskazanu religioznost

Tablica 3. Struktura ispitanika (učenika) s obzirom na iskazanu religioznost

Pretpostavljena religioznost		
	Broj učenika	Struktura
Nedostaje podatak	1	1,1
Nisam religiozan i protivnik sam religije	3	3,4
Prema religiji sam ravnodušan	4	4,6
Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči	29	33,3
Uvjeren sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči	50	57,5
Total	87	100,0

Promatrajući učenike s obzirom na iskazanu religioznost može se uočiti da najveći broj učenika koji su obuhvaćeni testiranjem iskazuje da su uvjereni vjernici i prihvaćaju sve što vjera uči (50 ispitanika) dok se jedan učenik nije izjasnio (Slika 3).

4.2. Analiza demografskih karakteristika majki

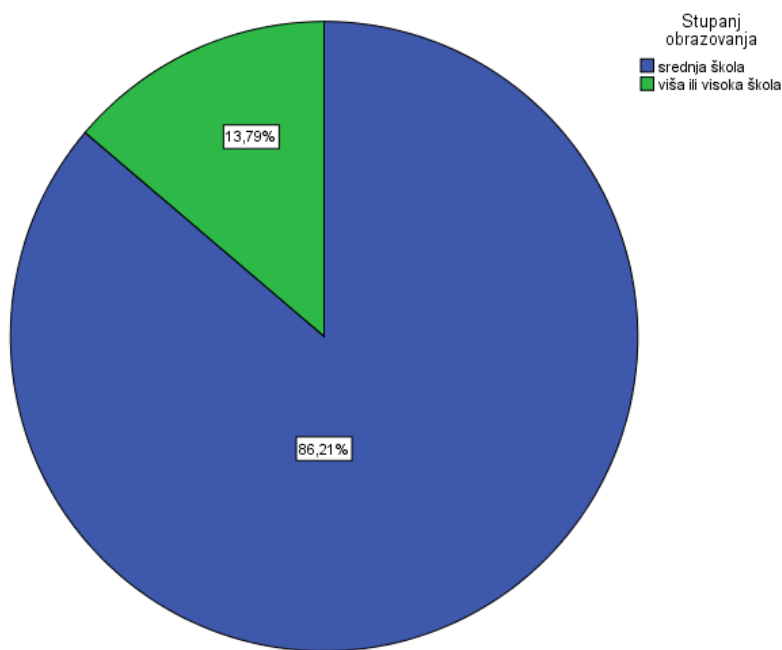

Slika 4. Distribucija majki prema radnom statusu

Tablica 4. Distribucija majki prema radnom statusu

Radni status		
	Broj majki učenika	Struktura
domaćin/ ca	9	10,3
nezaposlen/ a ili na čekanju	8	9,2
umirovljenik	3	3,4
zaposlen/ a	67	77,0
Total	87	100,0

Promatrajući strukturu majki ispitanika može se uočiti da je najveći broj zaposleno (67 ili 77,0%) dok je najmanji broj majki u mirovini (Slika 4, Tablica 4).

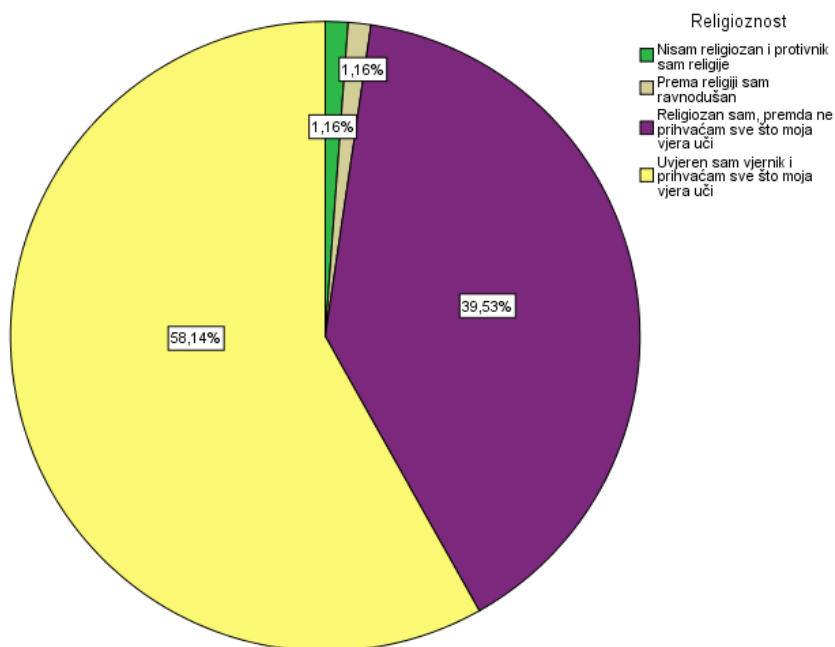

Slika 5. Distribucija majki prema stupnju obrazovanja

Tablica 5. Distribucija majki prema stupnju obrazovanja

Stupanj obrazovanja		
	Broj majki učenika	Struktura
srednja škola	75	86,2
viša ili visoka škola	12	13,8
Total	87	100,0

Promatrajući strukturu majki ispitivanih učenika s obzirom na stupanj obrazovanja može se uočiti da najveći broj majki ima završenu srednju stručnu spremu (75 ili 86,20%). Rezultati su prikazani na Slici 5. i Tablici 5.

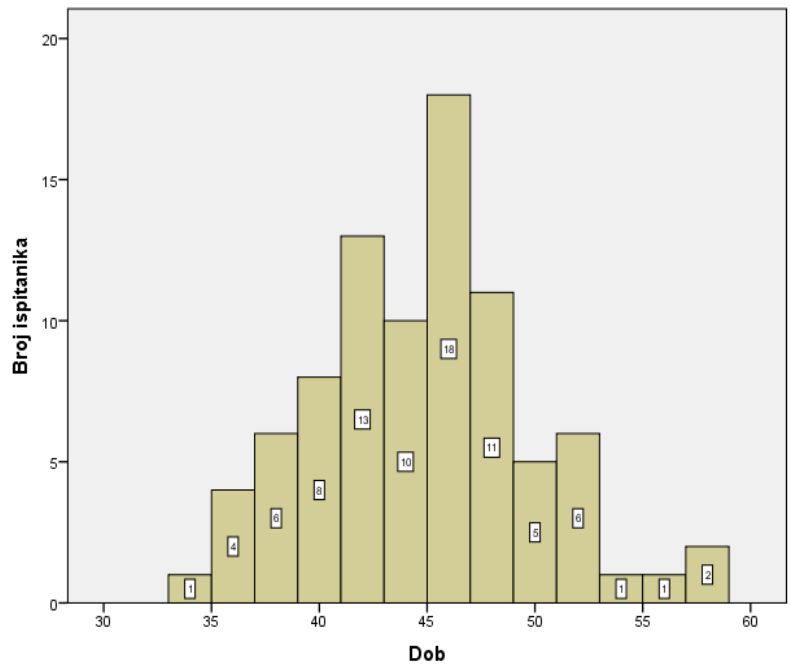

Slika 6. Struktura majki ispitanika s obzirom na iskazanu religioznost

Tablica 6. Struktura majki ispitanika s obzirom na iskazanu religioznost

Pretpostavljena religioznost		
	Broj učenika	Struktura
Nedostaje podatak	1	1,1
Nisam religiozan i protivnik sam religije	1	1,1
Prema religiji sam ravnodušan	1	1,1
Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči	34	39,1
Uvjeren sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči	50	57,5
Total	87	100,0

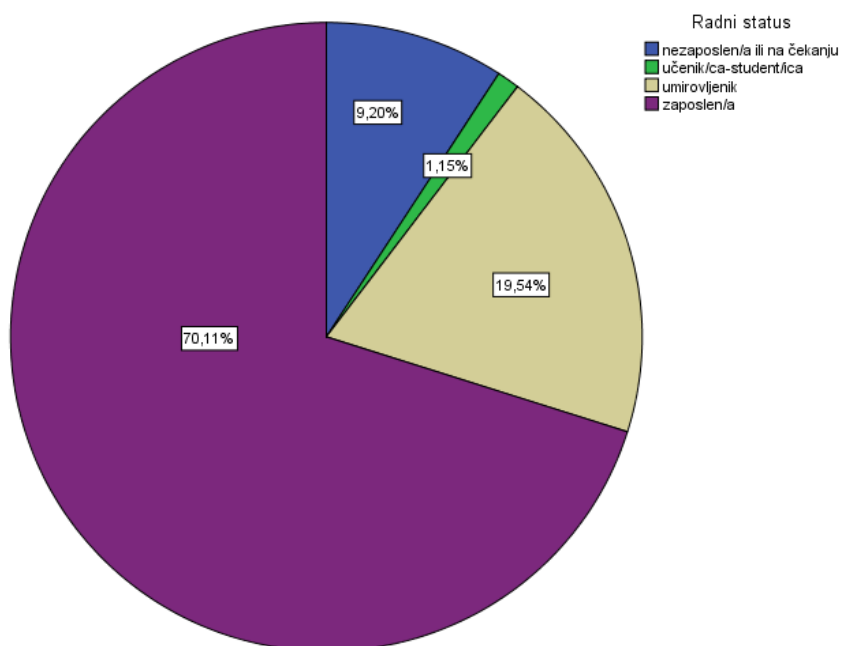
Promatrajući strukturu majki ispitivanih učenika s obzirom na religioznost može se uočiti da najveći broj majki za sebe izjavljuje da su uvjerenе vjernice i prihvaćaju sve što njihova vjera uči (50 ili 57,5%). Rezultati su prikazani na Slici 6. i Tablici 6.

Slika 7. Grafikon distribucije starosne dobi majki

Promatrajući dob majki ispitivanih učenika može se uočiti da distribucija ne slijedi Gausovu krivulju (Slika 7).

4.3. Analiza demografskih karakteristika očeva

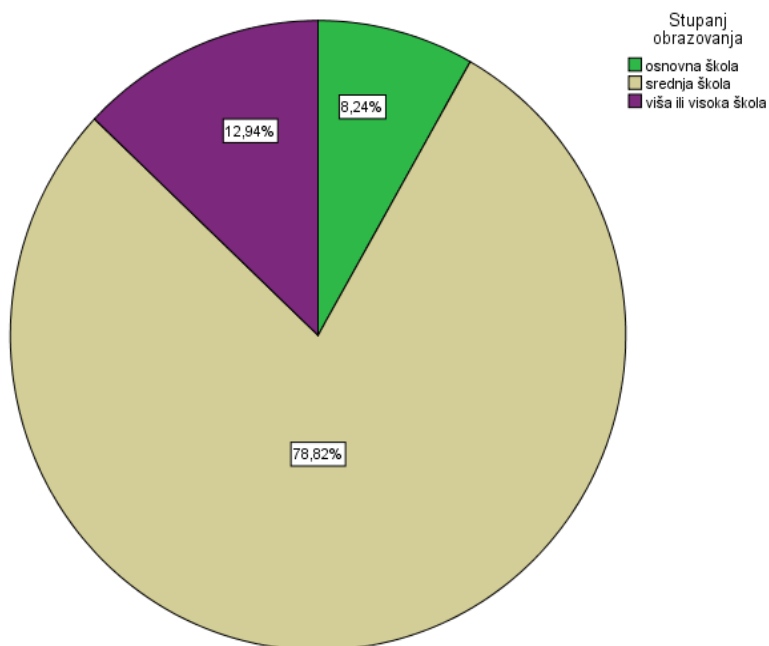

Slika 8. Distribucija očeva ispitanika prema radnom statusu

Tablica 7. Distribucija očeva ispitanika prema radnom statusu

Radni status		
	Broj učenika	Struktura
nezaposlen/ a ili na čekanju	8	9,2
učenik/ ca - student /ica	1	1,1
umirovljenik	17	19,5
Zaposlen/ a	61	70,1
Total	87	100,0

Promatrajući očeve ispitivanih učenika s obzirom na radni status može se uočiti da je najveći broj očeva zaposlen (61 otac ili 70,10%) dok je 1 otac učenik/ student (Slika 8, Tablica 7).

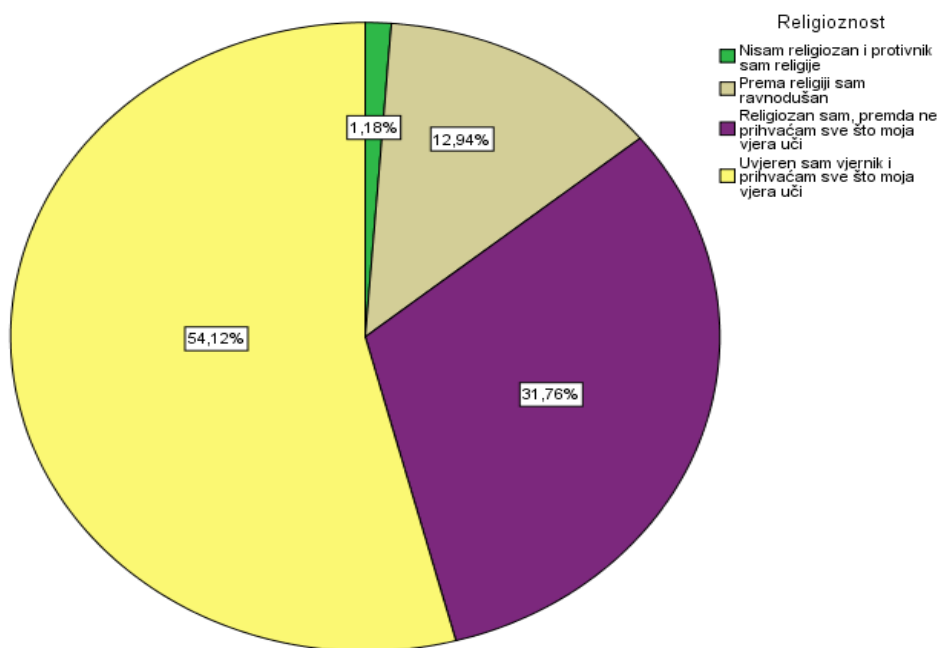

Slika 9. Distribucija očeva ispitanika prema stupnju obrazovanja

Tablica 8. Distribucija očeva ispitanika prema stupnju obrazovanja

Stupanj obrazovanja		
	Broj očeva učenika	Struktura
	2	2,3
osnovna škola	7	8,0
srednja škola	67	77,0
viša ili visoka škola	11	12,6
Total	87	100,0

Promatrajući očeve ispitivanih učenika s obzirom na stupanj obrazovanja može se uočiti da najveći broj očeva ima završenu srednju školu (67 očeva ili 77,0%). Rezultati su prikazani na Slici 9. i Tablici 8.

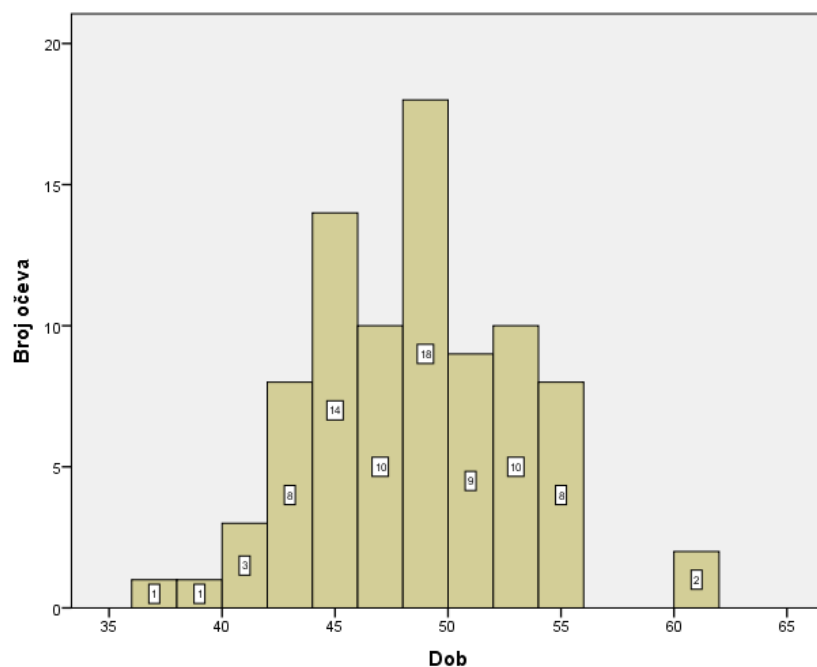

Slika 10. Struktura očeva ispitanika s obzirom na iskazanu religioznost

Tablica 9. Struktura očeva ispitanika s obzirom na iskazanu religioznost

Pretpostavljena religioznost		
	Broj učenika	Struktura
	2	2,3
Nisam religiozan i protivnik sam religije	1	1,1
Prema religiji sam ravnodušan	11	12,6
Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči	27	31,0
Uvjeren sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči	46	52,9
Total	87	100,0

Promatrajući očeve ispitivanih učenika s obzirom na iskazanu religioznost može se uočiti da se najveći broj ispitivanih očeva smatra uvjerenim vjernicima koji prihvaćaju sve što vjera uči (Slika10, Tablica 9).

Slika 11. Grafikon distribucije starosne dobi očeva

Iz grafičkog prikaza može se uočiti da distribucija starosne dobi očeva ispitivanih učenika ne tvori Gausovu krivulju (Slika 11).

4.4. Stavovi ispitanika prema seksualnosti (ATSS)

Stavovi ispitanika prema seksualnosti iskazani su kroz 13 tvrdnji o liberalnosti stava prema seksualnosti pri čemu su učenici iskazivali stupanj slaganja s tvrdnjom. Međutim, veći stupanj slaganja s tvrdnjama ujedno ukazuje na veću liberalnost stava o seksualnosti. Kako bi se postigla homogenost u iskazivanju religioznog razmišljanja iskazani su različiti stupnjevi slaganja s izjavom.

Stavke pod brojem 1, 4, 5, 7, 8, 11 i 13 transformiraju se u inverzne vrijednosti. Dakle, inverzijom se postiže da veći stupanj slaganja ujedno znači i veću liberalnost.

Prema tome, stupanj slaganja iskazan je Likertovom skalom s vrijednostima od 1 do 5 pri čemu 1 ukazuje na konzervativnost, a 5 na potpunu liberalnost.

Score interval kreće se u rasponu od 13 do 65 pri čemu je vrijednost bliža 13 karakteristična za konzervativnije ispitanike dok je vrijednost 65 karakterističnija za liberalne ispitanike.

Tablica 10. Deskriptivna statistika ATSS izjava

ATSS izjava	UČENIK		UČENICA		MAJKA		OTAC	
	Prosječna liberalnost	Standardna devijacija	Prosječna liberalnost	Standardna devijacija	Prosječna liberalnost	Standardna devijacija	Prosječna liberalnost	Standardna devijacija
Nudistički kampovi trebali bi biti u potpunosti nezakoniti	3.710	1.465	2.839	1.092	3.372	1.247	3.230	1.476
Pobačaj bi trebao biti dostupan kad god žena smatra da bi to bilo najbolje rješenje	2.290	1.395	1.875	1.176	2.632	1.615	2.632	1.593
Informacije i savjeti o kontracepciji (čuvanju od neželjene trudnoće) treba dati svakom pojedincu koji namjerava imati spolni odnos	4.000	1.238	4.625	0.728	4.701	0.717	4.563	0.911
Roditelje bi trebalo informirati ako su njihova maloljetna djeca posjetila bolnicu (liječnika) kako bi dobila kontracepciju	2.097	1.399	2.418	1.357	1.356	0.876	1.488	1.060
Naša vlada bi trebala uložiti više truda da se spriječi distribucija pornografije	3.419	1.385	1.857	1.034	1.322	0.755	1.767	1.205
Prostituciju treba legalizirati	3.032	1.516	1.714	1.261	2.276	1.507	2.517	1.584
Petting ili ljubakanje (potencijalno milovanje bilo kojeg ili svih dijelova tijela) je nemoralno, osim ako je par u braku	4.467	0.819	3.786	1.289	3.453	1.395	3.448	1.387
Spolni odnosi mladih ljudi prije braka za mene su neprihvatljivi	4.290	1.160	3.750	1.311	3.547	1.316	3.547	1.298
Spolni odnosi nevjenčanih mladih ljudi bez privrženosti (osjećaja) su prihvatljivi ako su oba partnera pristala na takav odnos	3.806	1.470	3.304	1.249	3.161	1.524	3.345	1.301
Homoseksualno ponašanje je prihvatljiva varijanta seksualne orijentacije (originalni termin: sklonost)	1.968	1.169	2.839	1.332	2.563	1.353	2.333	1.353
Osoba koja oboli od spolno prenosive bolesti vjerojatno je dobila ono što on/ ona zaslužuje	3.968	1.197	4.125	1.280	4.218	1.233	3.966	1.368
Seksualno ponašanje neke osobe je njegova/ njezina osobna stvar i nitko je zato ne bi trebao osuđivati	3.871	1.118	4.000	1.221	4.230	1.020	3.908	1.207
Do seksualnog odnosa bi trebalo dolaziti samo između dvoje ljudi koji su u braku	4.129	1.258	3.625	1.421	3.326	1.483	3.276	1.444
ATSS stav o seksualnosti	44.90	8.215	40.71	7.919	40.00	8.49	39.94	8.447

Dakle, stupanj liberalnosti iskazan je kroz 13 ATSS izjava s vrijednostima od 1 do 5 pri čemu 1 ukazuje na potpunu konzervativnost, a vrijednost 5 ukazuje na potpunu liberalnost. Vrijednost 3 prijelomna je vrijednost iz konzervativnog u liberalan stav.

Prosječna vrijednost manja od 3 ukazuje na konzervativan stav (Tablica 10).

Ukupna vrijednost ATSS stava o seksualnosti dobivena je kao suma bodova 13 promatranih izjava pa je stoga maksimalna vrijednost 65.

Prosječna vrijednost liberalnosti ATSS stavova o seksualnosti (ATSS SCORE) najveći je kod učenika (vrijednost 44,90) dok je najniža vrijednost ATSS SCORE kod očeva (39,94). Kod svih ispitivanih skupina, ispitanici su u prosjeku iskazali liberalan stav jer je kod svih ispitivanih skupina prosječan ATTS SCORE veći od 39 (13*3).

Cilj ovog rada testirati je razlike u seksualnosti iskazanoj kroz ATSS izjave i iskazanoj razini religioznosti među promatranim skupinama ispitanika (učenici i roditelji) kao i unutar promatranih skupina (učenici prema spolu, dobi).

U nastavku rada testiraju se postavljene hipoteze. Glavna hipoteza rada glasi:

Hipoteza H1 Mlade generacije iskazuju znatno veći stupanj seksualne permisivnosti od starije generacije.

4.4.1. ATSS SCORE Učenici/ učenice - otac/ majka

Testira se je li ATSS SCORE kod učenika (učenici i učenice) statistički značajno različit od ATSS SCORE roditelja (očeva i majki).

Tablica 11. ATSS SCORE učenik/ učenica - otac/ majka

Deskriptivna statistika				
	Level of - Factor	N	ATSS učenik - Mean	ATSS učenik - Std.Dev.
ISPITANIK	učenik	31	44.90323	8.215249
ISPITANIK	učenica	56	40.71429	7.919399
ISPITANIK	majka	87	40.00000	8.488022
ISPITANIK	otac	87	39.94253	8.447315

Prosječna vrijednost liberalnosti ATSS SCORE najveća je kod učenika (vrijednost 44,90323) dok je najniža vrijednost ATSS SCORE kod očeva (39,9425). Majke su imale prosječnu vrijednost 40,00 dok su učenice imale prosječnu vrijednost ATSS SCORE 40,71429 (Tablica 11).

ANOVA testom testira se postojanje razlike u ATSS SCORE među učenicima i roditeljima.

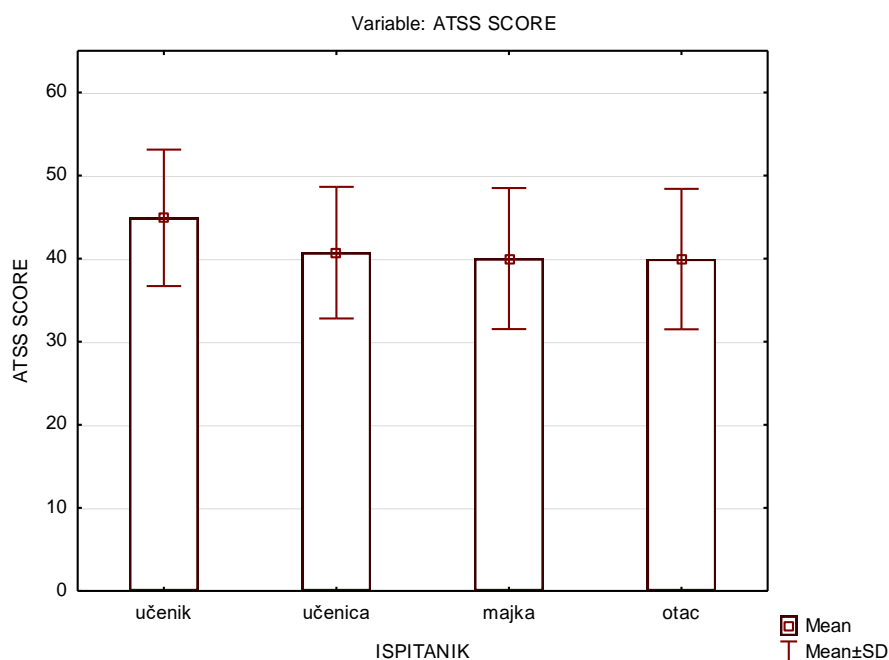
Tablica 12. ANOVA test (ATSS SCORE među učenicima i roditeljima)

Univariate Results for Each DV Sigma-restricted parameterization Effective hypothesis decomposition					
	Degr. of - Freedom	ATSS SCORE - SS	ATSS SCORE - MS	ATSS SCORE učenik - F	ATSS SCORE učenik - p
ISPITANIK	3	640.2	213.4	3.08	0.028058
Error	257	17806.9	69.3		
Total	260	18447			

Na temelju rezultata ANOVA testa može se donijeti zaključak da postoji značajna razlika u iskazanoj ATSS seksualnosti među učenicima i roditeljima. Dakle, učenici muškog spola imaju i statistički značajno veću liberalnost.

Zaključak je donesen pri empirijskoj razini signifikantnosti od 2,8058% (Tablica 12).

Rezultat je prikazan i grafički (Slika 12).

Grafikon 4. ANOVA test (ATSS SCORE među učenicima i roditeljima)

Grafički prikaz ukazuje na srednje vrijednosti (prosječna vrijednost) i odstupanja (standardna devijacija).

4.4.2. Učenici i učenice - ATSS

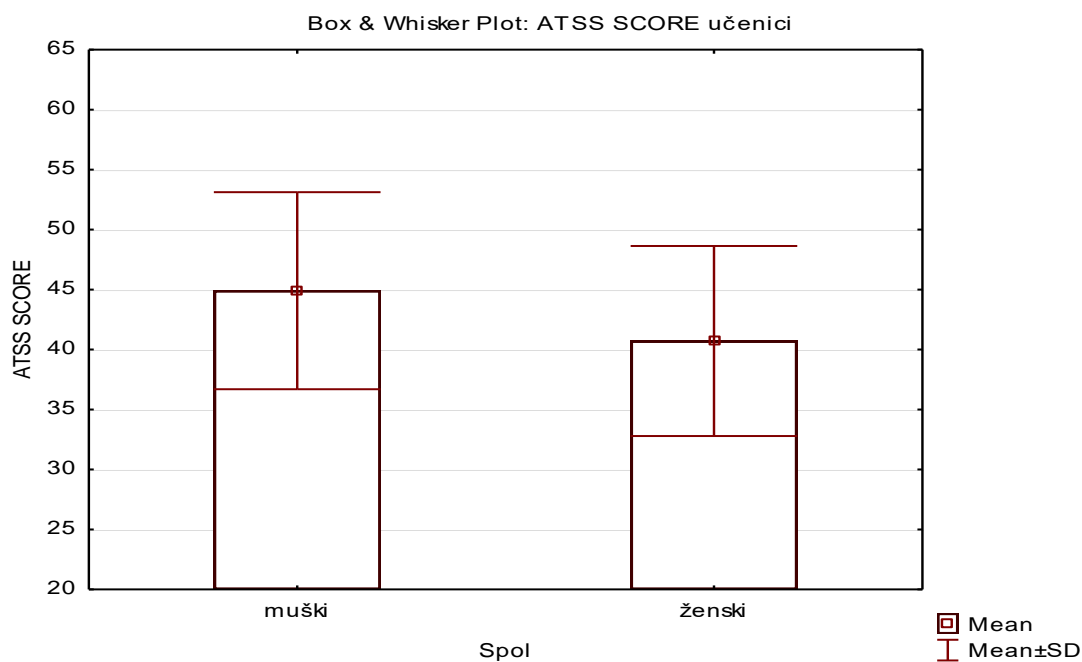
Razlika u liberalnosti učenika i učenica iskazanoj kroz ATSS izjave testirana je T-testom.

Tablica 13. Razlika u liberalnosti učenika i učenica

T-tests; Grouping: Spol Group 1: muški Group 2: ženski							
	Mean - muški	Mean - ženski	t-value	df	p	Valid N - muški	Valid N - ženski
ATSS SCORE	44.9032	40.7143	2.33169	85	0.0221	31	56

Na temelju T-test vrijednosti 2,331691 pri 85 stupnjeva slobode može se donijeti zaključak da postoji statistički značajna razlika u liberalnosti iskazanoj ATSS izjavama među učenicima muškog i ženskog spola.

Prosječna vrijednost ATSS SCORE kod učenika je 44,90323 dok je kod učenica 40,71429 iz čega se može uočiti da su učenice statistički značajno konzervativnije (Tablica 13).

Slika 13. Grafikon razlike u liberalnosti učenika i učenica

Grafički je prikazana prosječna vrijednosti ATSS SCORE liberalnost kao i standardna devijacija.

4.4.3. Analiza učenika po starosnoj dobi – ATSS SCORE

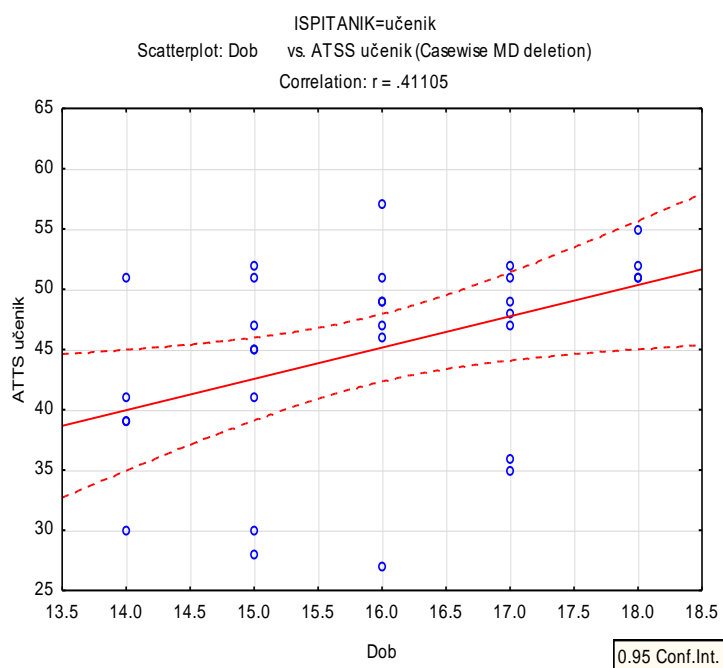
U ovom dijelu testira se veza između starosne dobi učenika/ učenica i ATSS SCORE vrijednost.

Testiranje se vrši korelacijskom analizom.

Tablica 14. Veza između starosne dobi učenika/ učenica i ATSS SCORE vrijednost

ISPITANIK=učenik Correlations Marked correlations are significant at $p < .05000$ N=31 (Casewise deletion of missing data)		
	Dob	ATSS SCORE
Dob	1	0.411
	p= ---	p=.022
ATSS SCORE	0.411	1
	p=.022	p= ---

Vrijednost koeficijenta korelacije 0,4110 ukazuju na postojanje pozitivne i statistički značajne veze između starosne dobi učenika i ATSS SCORE. Dakle, porastom starosne dobi učenika raste i ATSS stupanj liberalnosti (Tablica 14, Slika 14).

Slika 14. Grafikon veze između starosne dobi učenika/ učenica i ATSS SCORE vrijednost

Zaključak je donesen pri empirijskoj p vrijednosti 2,2%.

Tablica 15. Kretanje vrijednosti ATSS SCORE

ISPITANIK=učenik Descriptive Statistics				
	Level of - Factor	N	ATSS učenik - Mean	ATSS učenik - Std.Dev.
Dob	14	5	40.00	7.48
Dob	15	8	42.38	8.98
Dob	16	7	46.57	9.34
Dob	17	7	45.43	7.00
Dob	18	4	52.25	1.89

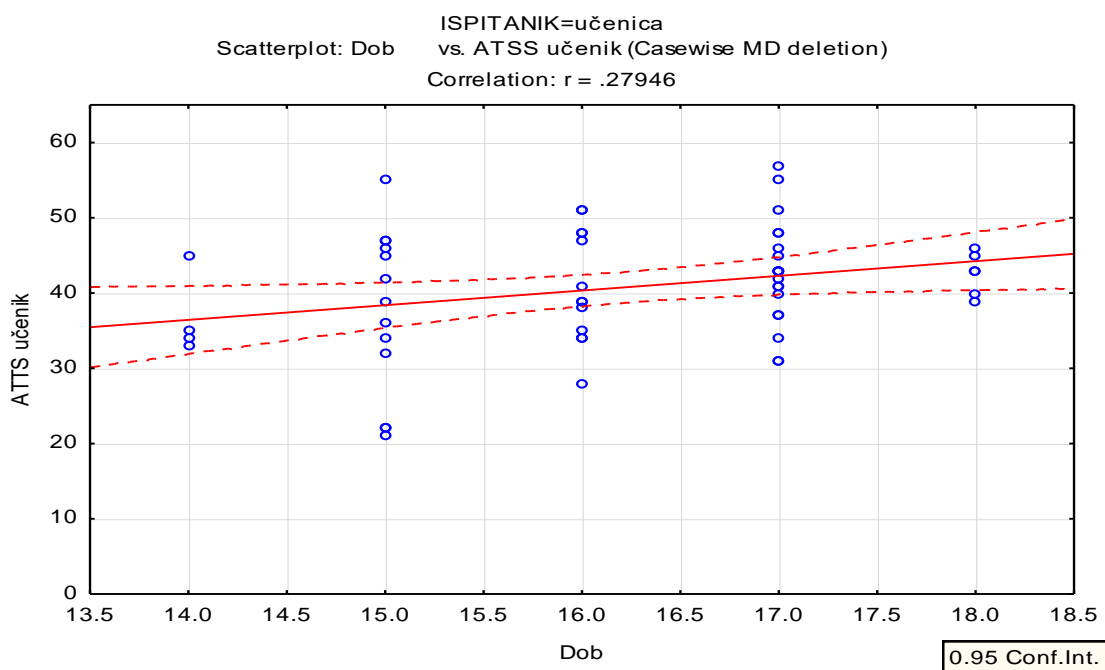
Iz tablice deskriptivne statistike može se uočiti da se prosječna vrijednost ATSS SCORE razlikuje među ispitanicima različite starosne dobi te je najmanja vrijednost kod učenika 14 godina starosti i jednaka je 40 dok je najveća vrijednost kod učenika od 18 godina te je jednaka 52,25 (Tablica 15).

Tablica 16. Korelacijska analiza dobi i ATSS SCORE

ISPITANIK=učenica Correlations Marked correlations are significant at $p < .05000$ N=56 (Casewise deletion of missing data)		
	Dob	ATSS SCORE
Dob	1	0.2795
	p= ---	p=.037
ATSS SCORE	0.2795	1
	p=.037	p= ---

Vrijednost koeficijenta korelacije 0,2795 ukazuju na postojanje pozitivne i statistički značajne veze između starosne dobi učenica i ATSS SCORE. Dakle, porastom starosne dobi učenica raste i ATSS stupanj liberalnosti (Tablica 16).

Zaključak je donesen pri empirijskoj p vrijednosti 3,7%.

Slika 15. Grafički prikaz korelacijske analize dobi i ATSS SCORE učenica

Tablica 17. Kretanje vrijednosti ATSS SCORE prikazana je i tablično

ISPITANIK=učenica Descriptive Statistics				
	Level of - Factor	N	ATSS učenik - Mean	ATSS učenik - Std.Dev.
Dob	14	4	36.75	5.56
Dob	15	13	37.54	10.94
Dob	16	13	41.00	7.38
Dob	17	20	42.80	6.98
Dob	18	6	42.67	2.73

Iz tablice 17 deskriptivne statistike može se uočiti da se prosječna vrijednost ATSS SCORE razlikuje među ispitanicima različite starosne dobi te je najmanja vrijednost kod učenica 14 godina starosti i jednaka je 36,75 dok je najveća vrijednost kod učenika starosne dobi 17 godina te je jednaka 42,80 dok je kod učenica od 18 godina zabilježen blaži pad na 42,67.

4.5. Analiza iskazane religioznosti – učenik/ učenica – otac/ majka

Iskazana religioznost učenika, učenica, majki i očeva testirana je kroz iskazan stav prema vjeri. Od ispitanika je zatraženo da odaberu izjavu koja je najkarakterističnija za njih, a riječ je o sljedećim izjavama:

- Uvjeren sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči
- Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči
- Prema religiji sam ravnodušan
- Nisam religiozan i protivnik sam religije

Ponuđene izjave ukazuju na različit stupanj iskazane religioznosti, zbog čega se može kreirati uzlazna, ordinalna ljestvica i to na sljedeći način:

- 1 = Nisam religiozan i protivnik sam religije
- 2 = Prema religiji sam ravnodušan
- 3 = Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči
- 4 = Uvjeren sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči

Tablica 18. Deskriptivna statistika iskazane religioznosti učenici/ učenice - otac/ majka

Descriptive Statistics				
	Level of - Factor	N	Religioznost - Mean	Religioznost - Std.Dev.
ISPITANIK	učenik	30	3.400000	0.813676
ISPITANIK	učenica	56	3.482143	0.713279
ISPITANIK	majka	86	3.546512	0.587256
ISPITANIK	otac	85	3.388235	0.757410

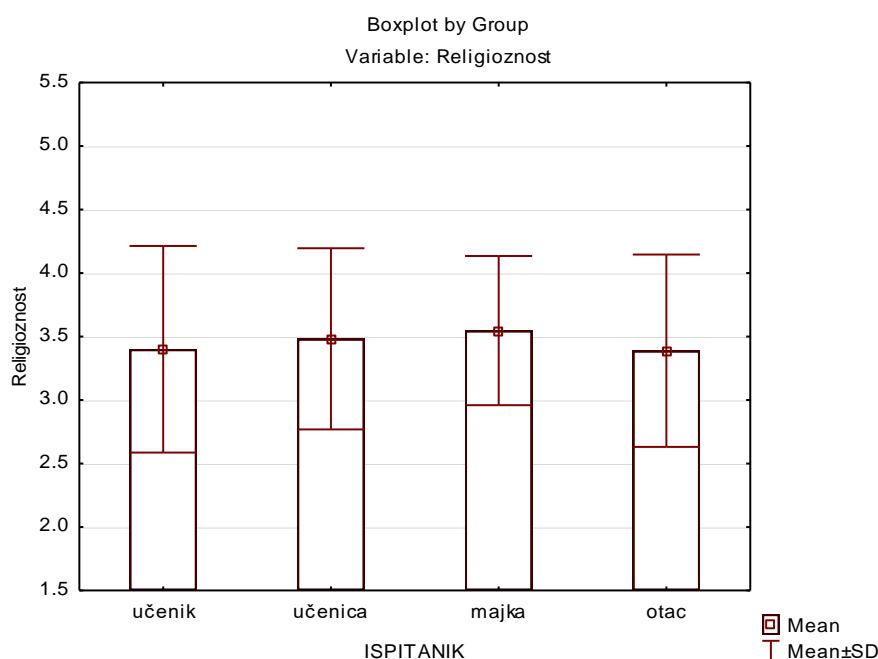
Iz tablice 18. deskriptivne statistike može se uočiti da je najveća prosječna vrijednost iskazane religioznosti kod majki i iznosi 3,546 dok je najniža prosječna vrijednost kod očeva i iznosi 3,88.

Razlika u stupnju iskazane religioznosti testira se Kruskal-Wallis ANOVA testom.

Kruskal-Wallis ANOVA by Ranks; Religioznost Independent (grouping) variable: ISPITANIK
 Kruskal-Wallis test: H (3, N= 257) =1.332105 p =.7215

Na temelju Hi kvadrat test vrijednosti 1,332105 pri 3 stupnja slobode može se donijeti zaključak da razlika u iskazanoj religioznosti među promatranim grupama ispitanika nije statistički značajna.

Rezultati su prikazani i grafičkim putem (Slika16).

Slika 16. Grafikon razlika u iskazanoj religioznosti među promatranim grupama ispitanika.

4.5.1. Analiza iskazane religioznosti - učenici/ učenice

Tablica 19. Prosječna razina iskazane religioznosti učenika i učenica

	Učenik	Učenica
Iskazana religioznost - prosječna vrijednost	3.4000	3.4821
Iskazana religioznost - standardna devijacija	0.8137	0.7133

Iz tablice deskriptivne statistike može se uočiti da je prosječna razina iskazane religioznosti učenika 3,40 dok je kod učenica prosječna vrijednost veća i jednaka je 3,48 (Tablica19).

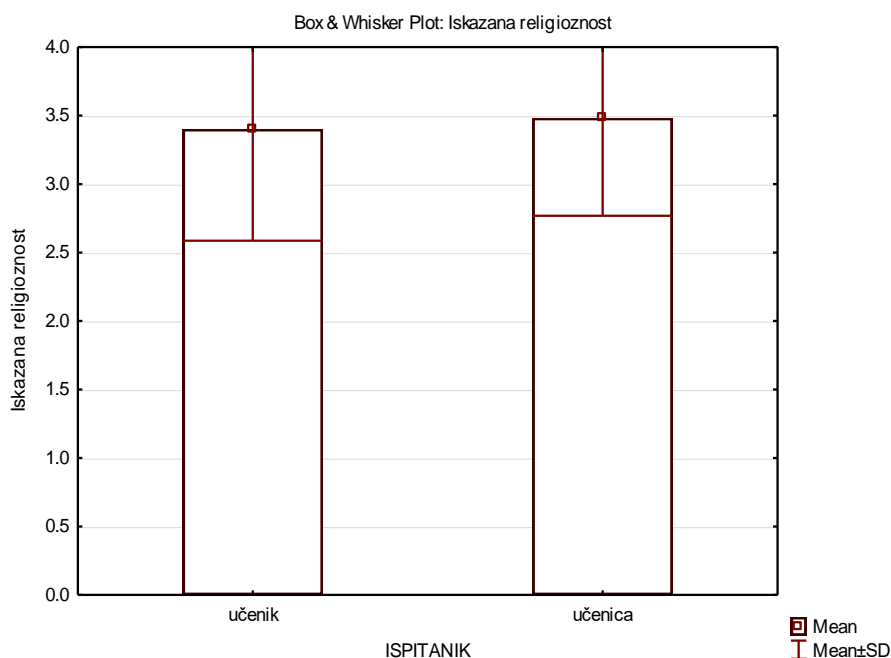
Razlika u iskazanoj religioznosti testira se Mann-Whitney U testom.

Tablica 20. Mann-Whitney U testa (Iskazana religioznosti s obzirom na spol učenika)

Mann-Whitney U Test By variable ISPITANIK Marked tests are significant at p <.05000	
	p-value
Religioznost	0.789239

Na temelju rezultata Mann-Whitney U testa može se uočiti da ne postoji statistički značajna razlika u iskazanoj religioznosti s obzirom na spol učenika. Dakle, ne može se reći da učenici muškog spola iskazuju veću religioznost od učenika ženskog spola i suprotno. Zaključak je donesen pri empirijskoj p vrijednosti 7078,92% (Tablica 20).

Iskazana religioznost je prikazana i grafički (Slika 17).

Slika 17. Grafikon iskazane religioznosti s obzirom na spol učenika

4.5.2. Analiza učenika po starosnoj dobi – Iskazana religioznost

U ovom dijelu testira se veza između starosne dobi učenika/ učenica i iskazane religioznosti.

Testiranje se vrši korelacijskom analizom.

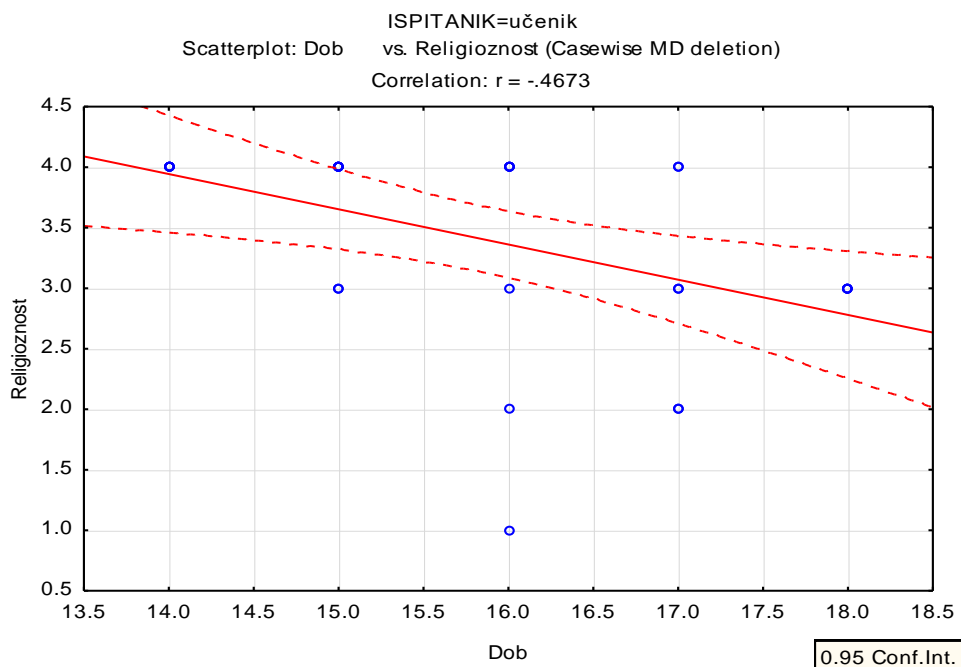
Tablica 21. Iskazana religioznost učenika prema starosnoj dobi

ISPITANIK=učenik Spearman Rank Order Correlations MD pairwise deleted Marked correlations are significant at p <.05000				
	Valid - N	Spearman - R	t(N-2)	p-value
Dob & Religioznost	30	-0.56923	-3.66358	0.001028

Na temelju rezultata korelacijske analize može se uočiti da postoji negativna, statistički značajna i umjerena veza između starosne dobi učenika i iskazane religioznosti učenika. Dakle, porastom starosne dobi dolazi do statistički značajnog pada iskazane religioznosti (Tablica 21).

Zaključak je donesen pri empirijskoj razini signifikantnosti od 0,1028%.

Rezultat je prikazan i grafički dijagramom rasipanja (Slika 18).

Slika 18. Grafikon iskazane religioznost učenika prema starosnoj dobi

Kretanje iskazanog stupnja religioznosti prema dobnoj skupini prikazano je tabličnim putem.

Tablica 22. Prosječna vrijednost iskazane religioznosti učenika s obzirom na dob

ISPITANIK=učenik Descriptive Statistics				
	Level of - Factor	N	Religioznost - Mean	Religioznost - Std.Dev.
Dob	14	5	4.00	0.00
Dob	15	8	3.75	0.46
Dob	16	7	3.14	1.21
Dob	17	6	3.00	0.89
Dob	18	4	3.00	0.00

Iz tablice 22 deskriptivne statistike može se uočiti da se prosječna vrijednost iskazane religioznosti razlikuje među učenicima različite starosne dobi te je najveća vrijednost kod učenika od 14 godina starosti i jednaka je maksimalnih 4 dok je najmanja vrijednost kod učenika od 17 i 18 godina te je jednaka 3 (Tablica 22).

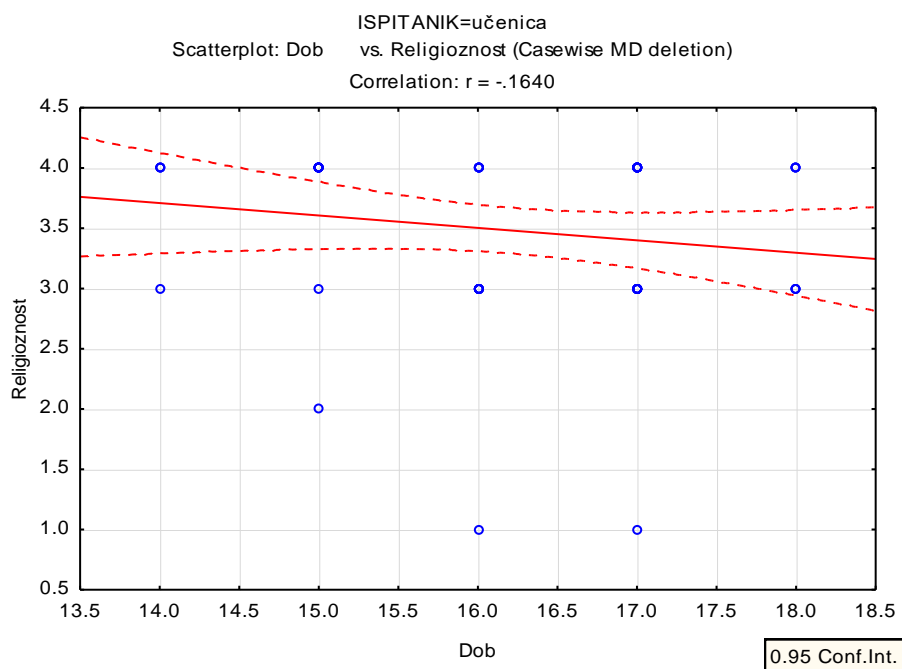
Tablica 23. Korelacijska analiza između starosne dobi učenica i iskazane religioznosti

ISPITANIK=učenica Spearman Rank Order Correlations MD pairwise deleted Marked correlations are significant at p <.05000				
	Valid - N	Spearman - R	t(N-2)	p-value
Dob & Religioznost	56	-0.2032	-1.52506	0.13308

Na temelju rezultata korelacijske analize može se uočiti da ne postoji veza između starosne dobi učenica i iskazane religioznosti. Dakle, ne može se reći da porastom starosne dobi dolazi do statistički značajne promjene religioznosti (Tablica 23).

Zaključak je donesen pri empirijskoj razini signifikantnosti od 13,30%.

Rezultat je prikazan i grafički dijagramom rasipanja (Slika 19).

Slika 19. Grafikon korelacijske analize između starosne dobi učenica i iskazane religioznosti

Tablica 24. Prosječna vrijednost iskazane religioznosti učenica

ISPITANIK=učenica Descriptive Statistics				
	Level of - Factor	N	Religioznost - Mean	Religioznost - Std.Dev.
Dob	14	4	3.75	0.50
Dob	15	13	3.77	0.60
Dob	16	13	3.23	0.83
Dob	17	20	3.40	0.75
Dob	18	6	3.50	0.55

Iz tablice deskriptivne statistike može se uočiti da se prosječna vrijednost iskazane religioznosti u manjoj mjeri razlikuje među učenicama različite starosne dobi te je najveća vrijednost kod učenica od 14 godina starosti i jednaka je 3,75 dok je najmanja vrijednost kod učenika od 16 godina te je jednaka 3,23 (Tablica 24).

4.6. Veza između iskazane religioznosti i ATSS SCORA

Tablica 25. Korelacijska analiza iskazane religioznosti i ATSS SCORE učenika

ISPITANIK=učenik Spearman Rank Order Correlations MD pairwise deleted Marked correlations are significant at p <.05000				
	Valid - N	Spearman - R	t(N-2)	p-value
Religioznost & ATSS učenik	30	-0.38304	-2.19422	0.036681

Na temelju rezultata korelacijske analize može se uočiti da postoji negativna, statistički značajna i slaba veza između iskazane religioznosti učenika i ATSS SCORE liberalnosti prema seksualnosti učenika. Dakle, ukoliko se učenik smatra religioznijim ujedno iskazuje i nižu liberalnost prema seksualnosti, zbog čega se može reći da je konzervativniji.

Zaključak je donesen pri empirijskoj razini signifikantnosti od 3,6681% (Tablica 25).

Tablica 26. Korelacijska analiza iskazane religioznosti i ATSS SCORA učenica

ISPITANIK=učenica Spearman Rank Order Correlations MD pairwise deleted Marked correlations are significant at p <.05000				
	Valid - N	Spearman - R	t(N-2)	p-value
Religioznost & ATSS učenik	56	-0.37924	-3.01186	0.003945

Na temelju rezultata korelacijske analize može se uočiti da postoji negativna, statistički značajna i slaba veza između iskazane religioznosti učenica i ATSS SCORE liberalnosti prema seksualnosti učenika. Dakle, ukoliko se učenice smatraju religioznije ujedno iskazuje i nižu liberalnost prema seksualnosti, zbog čega se može reći da su konzervativnije.

Zaključak je donesen pri empirijskoj razini signifikantnosti od 0,3945% (Tablica 26).

Tablica 27. Korelacijska analiza iskazane religioznosti i ATSS SCORA majki

Spearman Rank Order Correlations MD pairwise deleted Marked correlations are significant at p <.05000				
	Valid - N	Spearman - R	t(N-2)	p-value
Iskazana religioznost majka & ATSS SCORE majka	86	-0.51917	-5.56733	0

Na temelju rezultata korelacijske analize može se uočiti da postoji negativna, statistički značajna i umjerena veza između iskazane religioznosti majke i ATSS SCORE liberalnosti prema seksualnosti majki. Dakle, ukoliko se majka smatra religioznijom ujedno iskazuje i nižu liberalnost prema seksualnosti, zbog čega se može reći da je konzervativnija.

Zaključak je donesen pri empirijskoj razini signifikantnosti od 0,0000% (Tablica 27).

Tablica 28. Korelacijska analiza iskazane religioznosti i ATSS SCORE očeva

Spearman Rank Order Correlations MD pairwise deleted Marked correlations are significant at p <.05000				
	Valid - N	Spearman - R	t(N-2)	p-value
Iskazana religioznost otac & ATSS SCORE otac	85	-0.32638	-3.14576	0.0023

Na temelju rezultata korelacijske analize može se uočiti da postoji negativna, statistički značajna i slaba veza između iskazane religioznosti očeva i ATSS SCORE liberalnosti prema seksualnosti oca. Dakle, ukoliko se otac smatra religioznijim ujedno iskazuje i nižu liberalnost prema seksualnosti, zbog čega se može reći da je konzervativniji.

Zaključak je donesen pri empirijskoj razini signifikantnosti od 0,23% (Tablica 28).

Nakon provedenog ispitivanja dolazi se do zaključka da ATSS SCORE učenika pobliže preslikava odgoj, tj. da se statistički značajno ne razlikuje od roditelja.

H2 Stavovi o seksualnosti određuju ponašanje pojedinca.

Hipotezom se pretpostavlja da stavovi o seksualnosti određuju ponašanje pojedinca.

Dakle, religijska nauka rezultat je višestoljetnih religijskih izučavanja koja dijeli dobra od loših ljudskih ponašanja. Religioznost pojedinca ujedno je i sklonost dobrom ponašanju. U ovom diplomskom radu, koristeći kvantitativne metode, testirana su ponašanja učenika oba spola iskazanom seksualnosti kroz ATSS SCORE (stavove o seksualnosti).

Testiranjem je utvrđeno da se kod 10 od 13 ATSS izjava liberalnost/konzervativnost ne razlikuje na relaciji roditelji - učenici iz čega se može uočiti da postoji velik utjecaj obiteljskog odgoja na ponašanje mladog čovjeka – učenika/učenice.

Tablica 29. Prosječna vrijednost ATSS SCORA učenik, učenica, majke, očevi

ATSS izjava	UČENIK	UČENIC A	MAJKA	OTAC
	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost
Pobačaj bi trebao biti dostupan kad god žena smatra da bi to bilo najbolje rješenje	2.290	1.875	2.632	2.632
Informacije i savjeti o kontracepciji (čuvanju od neželjene trudnoće) treba dati svakom pojedincu koji namjerava imati spolni odnos	4.000	4.625	4.701	4.563
Roditelje bi trebalo informirati ako su njihova maloljetna djeca posjetila bolnicu (liječnika) kako bi dobila kontracepciju	2.097	2.418	1.356	1.488
Petting ili ljubakanje (potencijalno milovanje bilo kojeg ili svih dijelova tijela) je nemoralno, osim ako je par u braku	4.467	3.786	3.453	3.448
Spolni odnosi mladih ljudi prije braka za mene su neprihvatljivi	4.290	3.750	3.547	3.547
Spolni odnosi nevjenčanih mladih ljudi bez privrženosti (osjećaja) su prihvatljivi ako su oba partnera pristala na takav odnos	3.806	3.304	3.161	3.345
Homoseksualno ponašanje je prihvatljiva varijanta seksualne orijentacije (originalni termin: sklonost)	1.968	2.839	2.563	2.333
Osoba koja oboli od spolno prenosive bolesti vjerojatno je dobila ono što on/ona zaslužuje	3.968	4.125	4.218	3.966
Seksualno ponašanje neke sobe je njegova/njezina osobna stvar i nitko je zato ne bi trebao osuđivati	3.871	4.000	4.230	3.908
Do seksualnog odnosa bi trebalo dolaziti samo između dvoje ljudi koji su u braku	4.129	3.625	3.326	3.276

Konzervativan stav kod svih je promatranih skupina ispitanika uočen kod pobačaja, informiranju roditelja ukoliko su djeca posjetila bolnicu da bi dobila kontracepciju te homoseksualnosti, dok je liberalan stav iskazan za davanje informacija i savjeta o kontracepciji prije stupanja u spolni odnos, prihvatljivosti *pettinga*, spolnog odnosa prije braka, spolnih odnosa nevjenčanih mladih bez privrženosti, suosjećanja s osobom koja je oboljela od spolno prenosive bolesti, gledanja na seksualno ponašanje kao osobnu stvar i dolaska do seksualnog odnosa samo ukoliko je dvoje u braku (Tablica 29).

Razlika je uočena kod ATTS izjave: „Nudistički kampovi trebali bi biti u potpunosti nezakoniti“, pri čemu su oba roditelja i učenici iskazali liberalan stav dok su učenice iskazale konzervativan stav (Tablica 30).

Tablica 30. Razlike u stavovima prema nudističkim kampovima

ATSS izjava	UČENIK	UČENICA	MAJKA	OTAC
	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost
Nudistički kampovi trebali bi biti u potpunosti nezakoniti	3.710	2.839	3.372	3.230

Visoka razina liberalnosti učenika uočena je kod testiranja stupnja liberalnosti kod dvije ATTS izjave i to: „Naša vlada bi trebala uložiti više truda da se spriječi distribucija pornografije“, prim čemu su roditelji i učenice iskazale konzervativan stav, dok su učenici iskazali liberalan stav na temelju čega se može pretpostaviti da konzumiraju pornografiju.

Druga izjava kod koje je uočena visoka razina liberalnosti kod učenika uz istovremeno konzervativan stav učenica i roditelja je iskazana liberalnost prema izjavi: „Prostituciju treba legalizirati“, iz čega se može uočiti da dolazi do izražene čežnje za golim ženskim tijelom kao i željom za konzumacijom spolnog odnosa već u srednjoškolskoj dobi (Tablica 31).

Tablica 31. Razlike u stavovima prema prostituciji i pornografiji

ATSS izjava	UČENIK	UČENICA	MAJKA	OTAC
	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost
Naša vlada bi trebala uložiti više truda da se spriječi distribucija pornografije	3.419	1.857	1.322	1.767
Prostituciju treba legalizirati	3.032	1.714	2.276	2.517

Testiranjem je dokazano da je iskazana razina liberalnosti kako učenika tako i roditelja visoka (prosječan ATSS SCORE kod svih promatranih skupina veći je od centralne SCORE vrijednosti 39 (13*3) što znači da i roditelji i učenici u prosjeku iskazuju visoku razinu liberalnosti (Tablica 32).

Tablica 32. Prosječan ATSS SCORE kod svih promatranih skupina obzirom na centralnu SCORE vrijednost 39 (13*3)

ATSS izjava	UČENIK	UČENICA	MAJKA	OTAC
	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost	Prosječna liberalnost
ATSS stav o seksualnosti	44.900	40.710	40.000	39.940

Hipoteza H2 kojom se pretpostavlja da stavovi o seksualnosti određuju ponašanje pojedinca može se prihvatiti kao istinita.

Ograničenje ovog istraživanja u iskazivanju ukupne liberalnosti obuhvat je područja seksualnosti kroz 13 ATSS izjava dok je pojam liberalnosti veoma širok te obuhvaća i mnoge druge sfere ljudskog ponašanja.

5. RASPRAVA

Adolescencija je razdoblje spolnog sazrijevanja, formiranja spolne uloge i stavova o seksualnosti, a spolno ponašanje u toj dobi sastavni je dio normalnog psihosocijalnog razvoja i sazrijevanja adolescenata.

Obiteljska struktura i stanje unutar obitelji utječu na stavove i spolnu aktivnost adolescenata. Obiteljske i moralne vrijednosti te mišljenja i stavovi prijatelja i vršnjaka imaju važnu ulogu u razvijanju vlastitog sustava seksualnih vrijednosti.

U ovom radu, koristeći kvantitativne metode, testirana je razlika među stavovima učenica i učenika te majki i očeva djece ispitaika. Dakle, testiran je utjecaj roditelja učenika i učenica na domeni religioznosti i seksualne permisivnosti. Polazeći od činjenice da su se predodžbe o seksualnosti značajno promijenile posljednjih godina, zanimalo nas je koliko su mlađe generacije permisivnije u odnosu na svoje roditelje.

Promatrajući permisivnost dobivenu na temelju ATSS upitnika utvrđeno je da najveći stupanj seksualne permisivnosti imaju učenici (44,90) te je stupanj značajno veći ($p=0,028$) od permisivnosti učenica (40,71) i oba roditelja (majka 40,0; otac 39,94) dok se iskazana religioznost nije statistički značajno razlikovala.

Dakle, učenici imaju najliberalnije stavove o seksualnosti, s druge strane iskazuju jednaku religioznost kao i učenice i roditelji (rang vrijednost: učenici 3,40; učenice 3,48; majke 3,5; očevi 3,38; p vrijednost 0,7215).

Slične rezultate navodi Fisher 2007. gdje govori o značajnoj razlici u stavovima o seksualnosti među spolovima, dok se razlike među spolovima ne mogu naći u drugim istraživanjima sa sličnim uzorcima (11).

Promatrajući vezu između dobi i ATSS SCORE vrijednosti kod učenika utvrđena je statistički značajna veza i kod učenika ($r=0,411$; $p=0,022$) i kod učenica ($r=0,2795$; $p=0,037$) dok je kod učenika riječ o jačoj vezi budući da je dobiven i veći koeficijent korelacije.

Prema T. Fisher u istraživanjima adolescenata i njihovih roditelja dob je negativno povezana s ATSS rezultatima, iako je za mlađe i srednje adolescente u kombinaciji dob bila u pozitivnoj vezi s ATSS rezultatima (11).

Uspoređujući ATSS SCORE vrijednosti utvrđeno je da vrijednost 40 koju učenici imaju sa 14 godina učenice dostižu tek u 16 godini života iz čega se može uočiti i vremenska dimenzija permisivnosti kod učenika i učenica.

Istraživanje provedeno 2005. godine u Hrvatskoj analiziralo je promjene u seksualnom ponašanju i stavovima mladih. Promjene jasno ukazuju na trend seksualne permisivnosti, to jest na rast otvorenosti i tolerancije u sferi seksualnosti porastom dobi ispitanika (3).

Veza između dobi i iskazane religioznosti negativna je i statistički značajna kod učenika ($r=-0,57$; $p=0,001$), istovremeno kod učenica nije utvrđena statistički značajna veza ($r=-0,203$; $p=0,13$). Dakle, u promatranom razdoblju (od četrnaeste do osamnaeste godine) učenici bilježe pad iskazanih stavova o religioznosti (sa rang vrijednosti 4 na rang vrijednost 3) pri čemu im stavovi vjerskih ustanova postaju sve manje važni u životu.

Brojnim je istraživanjima već utvrđeno kako se religiozne i nereligiozne osobe razlikuju u stavovima, moralnim standardima i seksualnim ponašanjima.

Landipert (2008) navodi da je utjecaj vjeronauka na osobno seksualno ponašanje snažnije kod djevojaka nego kod mladića (2).

Međutim, visoko religiozne žene u odnosu na nisko religiozne pokazuju nižu seksualnu permisivnost i restriktivniju seksualnost općenito. S druge strane, visoko i nisko religiozni muškarci ne razlikuju se u stavovima o seksualnosti (33).

Istraživanja provedena u svijetu, kao i u Hrvatskoj, ukazuju na ambivalentnost spolnih razlika u religioznosti, odnosno dok se prema nekim istraživanjima spol pokazuje kao odlučujući čimbenik razlika u religioznosti, prema istraživanjima u kojima se osim čimbenika spola u razlike u religioznosti uvode i drugi čimbenici, primjerice dobi ili obrazovanja, spol gubi značenje odlučujućeg razlikovnog čimbenika.

Kod svih promatranih skupina (učenici, učenice, očevi i majke) utvrđena je statistički značajna negativna veza između permisivnosti i iskazane religioznosti (učenik $r=-0,38$, $p=0,037$; učenice $r=0,38$, $p=0,00$; majke $r=-0,52$; $p=0,00$) odnosno kod svih

promatranih skupina je porast iskazane religioznosti praćen padom ATSS SCORE vrijednosti.

Dosadašnja istraživanja provedena na području Hrvatske ukazuju da se liberalnost prema seksualnosti linearno smanjuje povećanjem iskazane religioznosti. Prema tome, intenzivnija religioznost prediktor je manje permisivnosti u istraživanim stavovima o seksualnosti (34).

Promatrajući strukturu stavova prema ATSS izjavama, može se uočiti da se učenice protive postojanju nudističkih kampova (ATSS vrijednost 2,84) dok učenici i roditelji u većem dijelu podržavaju postojanje istih (učenici = 3,71; majke = 3,372; očevi = 3,23).

Ovakav rezultat upućuje na pojavu mješavine tradicionalnosti i modernosti, odnosno konzervativnosti i liberalnosti među populacijom (34).

Sve promatrane skupine većim dijelom ne podržavaju pobačaj kao ni postojanje homoseksualne orijentacije u društvu (ATSS vrijednosti manje od 3).

Prema istraživanjima provedenim u zemljama srednje i istočne Europe, homoseksualnost je manje prihvatljiva nego u zapadnoeuropskim zemljama. (34)

Pornografija i prostitucija zabilježili su najviši stupanj podrške od strane učenika koji su iskazali liberalan stav (ATSS 3,42/ 3,03) dok su učenice (ATSS 1,86/ 1,71) i roditelji iskazali konzervativno mišljenje (ATSS majke 1,32/ 2,27; ATSS očevi 1,76/ 2,52).

Sve više dolazi do miješanja tradicionalnih i modernih vrijednosti i ponašanja. U nekim su aspektima stavovi određeni tradicionalnim, patrijarhalnim stavovima i vrijednostima dok su u drugim pitanjima seksualnosti znatno liberalniji što upućuje na proces individualizacije pod utjecajem modernizacije, bar na razini iskazanih stavova (34).

Prema nedavnim istraživanjima spolne su razlike u seksualnom ponašanju i intimnim stavovima uočljive i u permisivnim i spolno najviše egalitarnim društvima

(35).

Od 13 promatranih ATSS izjava jedinstven stav kod djece i roditelja iskazan je kod 10 iz čega se može uočiti postojanje velikog utjecaja obiteljskog okruženja na permisivnost učenika.

Komunikacija roditelja i djece te naglašavanje roditeljskih stavova i vrijednosti u kontekstu seksualnosti znatno utječu na oblikovanje stavova i vrijednosti djece i njihovu percepciju seksualnosti. Postoje brojni razlozi zbog kojih roditelji ne razgovaraju sa svojom djecom o spolnim ponašanjima. Najčešći razlozi zbog kojih roditelji ne razgovaraju o seksualnosti su :

- spolni odnos je nemoralan čin zbog čega se roditelji nevoljko dotiču teme vlastite seksualnosti, a kamoli seksualnosti svoje djece
- roditelji nisu sigurni što bi prenijeli svom djetetu
- osjećaj straha od razgovora o seksu jer neki roditelji misle kako će time potaknuti seksualno eksperimentiranje svoje djece te raniji ulazak u spolne odnose
- roditelji mogu misliti kako njihova djeca već sve znaju o seksu pa procjenjuju kako nema potrebe s njima o tome pričati
- roditelji su sami po sebi seksualno rizični te svojim ponašanjem daju negativan primjer svojoj djeci
- roditelji ne mogu pronaći podoban vremenski period u kojem bi razgovarali o seksualnim ponašanjima sa svojom djecom

Na važnost komunikacije o seksualnosti ukazuju brojna ispitivanja koja su potvrdila pozitivnu povezanost između razgovora s roditeljima i daljnjeg seksualnog ponašanja mladih. Otvoreni, podržavajući i brižni roditelji razgovorom s djecom na temu seksualnosti utječu na odgađanje ulaska u spolne odnose, na odgovorno seksualno ponašanje te na rjeđe mijenjanje spolnih partnera čime se preveniraju negativne posljedice seksualno rizičnog ponašanja. Također, roditelji utječu na smanjivanje vršnjačkog pritiska te pomažu mladima u stvaranju realnije slike i očekivanja od spolnog života. Whitaker i Miller (2000) navode kako roditelji svojoj djeci najčešće daju informacije koje su puno točnije nego one koje će dobiti od svojih

vršnjaka ili iz drugih izvora. Na taj način mladi će se više ponašati u skladu s informacijama koje im daju roditelji nego s potencijalno netočnim informacijama koje im nude njihovi vršnjaci (24).

Pozitivno roditeljstvo, uključenost roditelja, obiteljska kohezija i obiteljska komunikacij, utječe na formiranje stavova o seksualnosti i na prevenciju rizičnog spolnog ponašanja adolescenata (36).

Seksualnost adolescenata se u istraživanjima često dovodila u vezu s religioznošću mladih i njihovih roditelja, a istraživanja koja se bave tom problematikom dala su i najdosljednije rezultate. Hull i suradnici 2011 navode da je veća religioznost povezana s odgađanjem seksualne aktivnosti i manjim brojem seksualnih partnera u adolescenciji. Landor sur., 2011 navode da adolescenti koji ranije stupaju u spolne odnose češće odrastaju u manje religioznim obiteljima (37).

U ovom istraživanju koristili smo anketni upitnik koji je najčešća korištena metoda u istraživanjima o seksualnosti. Iako je ciljna populacija podijeljena prema dobi, spolu i obrazovanju, ne možemo reći da se radi o reprezentativnom uzorku, obzirom da su anketirani učenici *Zdravstvene škole Split* te njihovi roditelji. Iako je anketiranje bilo anonimno, nespремnost ispitanika mlađe životne dobi za sudjelovanje u istraživanju je bila veća. Tradicionalno muškarci češće sudjeluju u istraživanju o seksualnosti dok su u ovom slučaju učenice pokazale veći interes od učenika. Pri donošenju zaključaka moramo uzeti u obzir da samoprocjenske skale te odgovori koje navode ispitanici mogu biti suprotni od stvarnog ponašanja ispitanika.

Rezultati ovog istraživanja trebali bi biti poticaj i orijentir za buduća istraživanja.

6. ZAKLJUČCI

1. Učenici imaju najliberalnije stavove o seksualnosti, s druge strane iskazuju jednaku religioznost kao i učenice i roditelji.

2. Porastom starosne dobi učenika raste stupanj liberalnosti.

3. Porastom starosne dobi dolazi do statistički značajnog pada iskazane religioznosti kod učenika.

4. Kod svih promatranih skupina (učenici, učenice, očevi i majke) utvrđena je statistički značajna negativna veza između permisivnosti i iskazane religioznosti, odnosno kod svih promatranih skupina porast iskazane religioznosti praćen je padom ATSS SCORE vrijednosti.

5. Sve promatrane skupine većim dijelom ne podržavaju pobačaj kao ni postojanje homoseksualne orijentacije u društvu.

6. Stavovi o pornografiji i prostituciji zabilježili su najviši stupanj podrške od strane učenika.

7. Od 13 promatranih ATSS izjava jedinstven stav kod djece i roditelja iskazan je kod 10 izjava iz čega se može zaključiti postojanje velikog utjecaja obiteljskog okruženja na permisivnost učenika.

8. Testiranjem je dokazano da je iskazana razina liberalnosti, kako učenika tako i roditelja, visoka (prosječan ATSS SCORE kod svih promatranih skupina je veći od centralne SCORE vrijednosti 39 što znači da i roditelji i učenici u prosjeku iskazuju visoku razinu liberalnosti.

7. LITERATURA

1. Luria Z, Friedman S, Rose M. Human Sexuality. Published by Wiley ;1987.
2. Landripet I, Sevic S, Car D, Baćak V, Mamula M, Štulhofer A. Promjene u seksualnosti mladih Rezultati istraživanja novoupisanih studenata sveučilišta u Zagrebu od 1988. Do 2008. Godine. Hrčak 2010;19:995-1014.
3. Štulhofer A, Dokmanović M, Ajduković D, Božičević I, Kufrin K. Seksualnost mladih u Hrvatskoj: simboličke i bihevioralne promjene od 1972. do 2005. Pedagogijska istraživanja2005; 2: 327-341
4. Trenc P, Beluhan A. Ispitivanje stavova i aktivnosti u seksualnom životu srednjoškolske omladine u SR Hrvatskoj. Arhiv za zaštitu majke i djeteta 1973;17: 269-320.
5. Pinel, John PJ. Biološka psihologija. Jastrebarsko : Naklada Slap;2002
6. Teodorović B, Levandovski D, Mišić D. Seksualno ponašanje osoba s umjerenom i težom mentalnom retardacijom. Defektologija, prosinac 1994;Vol. 30 No. 1
7. Symons D. The Evolution of Human Sexuality. Oxford University Press, 30. kol 1979.
8. Simon W, Gagnon J. Sexual Conduct: The Social Sources of Human Sexuality. Transaction Publishers, 31. pro 2011.
9. Frey K, Hojjat M. Are Love Styles Related to Sexual Styles?. The Journal of Sex Research. Kolovoz 1998; 35 (3):265-271
10. Hyde JS . Understanding human sexuality. 5th Edition New York: McGraw-Hill., 1994.
11. Mosher DL. Handbook of Sexuality-Related Measures. Paris: Thousand Oakes SAGE;1998.
12. Abramson PR ,Pinkerton SD. With pleasure:Thoughts on the Nature of Human Sexuality. Oxford: University Press; November 9 1995. Bandura Albert. Social Learning Theory of Aggression. Issue Journal of Communication. September 1978; 28(3):12–29,

13. Bandura A. Social Learning Theory of Aggression Issue Journal of Communication Journal of Communication Volume 28, Issue 3, pages 12–29, September 1978 (10)
14. Fulle AR. Psychology and Religion: Classical Theorists and Contemporary Developments. Rowman & Littlefield Publishers; Nov 27, 2007
15. Buljan Flander G, Karlović A. Odgajam li dobro svoje dijete?. Zagreb: Marko M. usluge d.o.o.;2004.
16. Snell W E, Fisher T D, Walters A S. The Multidimensional Sexuality Questionnaire: An Objective Self-report Measure of Psychological Tendencies Associated with Human Sexuality. 1993; Annals of Sex Research 6:27-55.
17. Oliver MB, Hyde JS. Gender differences in sexuality: a meta-analysis. Psychological Bulletin, Januar 1995;117(1):146-154.
18. Johannes CB, Avis NE. Gender Differences in Sexual Activity among Midaged Adults in Massachusetts. Mauritas: Journal of the Climacteric & Postmenopause, 1997;26:175-184.
19. Lacković-Grgin K. Psihologija adolescencije. Jastrebarsko: Naklada Slap;2006.
20. Koo PH, Rose A, Bhaskar B, Walker RL. Relationships of Pubertal Development Among Early Adolescents to Sexual and Nonsexual Risk Behaviors 68 and Caregivers' Parenting Behaviors, Journal of Early Adolescence.2012; 32 (4): 589- 614.
21. Fingerson L. Do Mothers' Opinions Matter in Teens' Sexual Activity?.Journal Of Familiy Issues.October 2005; 26(7): 947-974.
22. Whitaker JD, Miller SK. Parent-Adolescent Discussions about Sex and Condoms: Impact on Peer Influences of Sexual Risk Behavior. SAGE Publications: Journal of Adolescent Research.2000; 15 (2): 251-273.
23. Whitaker D, Miller KS, Clark LF. Reconceptualizing adolescent sexual behavior: beyond did they or didn't they? Fam Plann Perspect. May-Jun 2000;32(3):111-117.
24. Lacković-Grgin K. Psihologija adolescencije. Jastrebarsko: Naklada Slap;2005.
25. Valković M. Planiranje obitelji i odgovorno roditeljstvo u odgojnim programima katoličke crkve za djecu i mladež. Unaprjeđenje planiranje obitelji u R

- Hrvatskoj. Zagreb: Medicinski fakultet: Institut za majku i dijete i ŠNZ „A. Štampar“; 1992.
26. World Health Organization. Global Strategy for the Prevention and Control of Sexually Transmitted Infections :2006-2015. Geneva: WHO; 2006.
 27. Kanato M, Saranritthai K. Early experience of sexual intercourse risk factor for cervical cancer requiring specific intervention for teenagers. *Asian Pac J Cancer Prev.* Jan-Mar 2006;7(1):151-153.
 28. Klanger B, Tyden T, Russuvaara L. Sexual behavior among adolescent sin Uppsala, Sweden: *J Adolesce Health.*September 1993;14(6):468-74.
 29. Štulhofer A. Sociokulturni aspekti spolnosti adolescenata. Seminar stručnog usavršavanja nastavnika i profesora osnovnih i srednjih škola u RH. Zagreb: Mimeo; 1999.
 30. Dabo J, Malatestinić Đ, Janković S, Bolf Malović M, Kosanović V. Zaštita reproduktivnog zdravlja mladih-modeli prevencije. *Medicina.* 2008;44(1):72-79.
 31. Ma Q. Sexual behavior and awareness of Chinese university students in transition with implied risk of sexually transmitted diseases and HIV infection: a cross-sectional study. *BMC Public Health.*September 2006;6:232-235.
 32. Štulhofer A, Anterić G, Šlosar S. Seksualna permisivnost, egalitarnost i odgovornost: longitudinalno istraživanje seksualnosti u kasnoj adolescenciji, 1998–2003. *Revija za sociologiju.* Lipanj 2004; 35(1-2): 31-44.
 33. Kardum I, Gračanin A, Hudek-Knežević J. Dimenzije ličnosti i religioznost kao prediktori socioseksualnosti kod žena i muškaraca. *Društvena istraživanja.*, 2008.;17, 505-528.
 34. Marinović Jerolimov D, Ančić B. Religioznost i stavovi prema seksualnosti i braku odrasle populacije u Hrvatskoj. *Journal for general social issues.* March 2014;23(1): 111-132
 35. Vanwesenbeeck I. Doing gender in sex and sex research. *Arch Sex Behav.* December 2009; 38(6):883-98
 36. Cordova D, Huang S, Lally M, Estrada Y, Prado G. Do parent-adolescent discrepancies in family functioning increase the risk of Hispanic adolescent HIV risk behaviors? *Fam Process.* Jun 2014; 53(2):348-63

37. Bulat RL. Odnos religioznosti i seksualnosti adolescentica – Imaju li roditeljska ponašanja posredujuću ulogu u toj vezi; Ljetopis soc.rada . September 2015;2(3):415-436

8. SAŽETAK

CILJ: Cilj ovog rada je testirati razlike u stavovima o seksualnosti iskazanoj kroz ATSS izjave i iskazanoj razini religioznosti među promatranim skupinama ispitanika (učenici i roditelji) kao i unutar promatranih skupina (učenici prema spolu, dobi).

METODE: U empirijskom dijelu ovoga rada koristeći kvantitativne metode testirali smo postavljene hipoteze.

Korištene su metode deskriptivne statistike, grafičko i tablično prikazivanje, Spearmanova i Pearsonova korelacijska analiza, Mann-Whitney U test, T-test, Kruskal-Wallis ANOVA test te ANOVA test. Testiranja su rađena u statističkom programu STATISTICA 12. Zaključci su doneseni pri razini signifikantnosti od 5%.

REZULTATI: Promatrajući permisivnost dobivenu na temelju ATSS upitnika utvrđeno je da najveći stupanj seksualne permisivnosti imaju učenici pa je njihov stupanj značajno veći od permisivnosti učenica i oba roditelja dok se iskazana religioznost nije statistički značajno razlikovala.

Promatrajući vezu između dobi i ATSS SCORE vrijednosti kod učenika, utvrđena je statistički značajna veza i kod učenika i kod učenica dok je kod učenika riječ o jačoj vezi budući da je dobiven i veći koeficijent korelacije.

Uspoređujući ATSS SCORE vrijednosti utvrđeno je da vrijednost koju učenici imaju sa 14 godina učenice dostižu tek u 16 godini života iz čega se može uočiti i vremenska dimenzija permisivnosti kod učenika i učenica.

Kod svih promatranih skupina (učenici, učenice, očevi i majke) utvrđena je statistički značajna negativna veza između permisivnosti i iskazane religioznosti, odnosno kod svih promatranih skupina porast iskazane religioznosti praćen je padom ATSS SCORE vrijednosti. Sve promatrane skupine većim dijelom ne podržavaju pobačaj kao ni postojanje homoseksualne orijentacije u društvu.

Pornografija i prostitucija zabilježile su najviši stupanj podrške od strane učenika koji su iskazali liberalan stav dok su učenice i roditelji iskazali konzervativno mišljenje.

Od 13 promatranih ATSS izjava jedinstven stav kod djece i roditelja iskazan je kod 10 iz čega se može uočiti veliki utjecaja obiteljskog okruženja na permisivnost učenika.

ZAKLJUČAK: Učenici imaju najliberalnije stavove o seksualnosti, s druge strane iskazuju jednaku religioznost kao i učenice i roditelji. Porastom starosne dobi učenika raste stupanj liberalnosti te dolazi do statistički značajnog pada iskazane religioznosti kod učenika. Kod svih promatranih skupina porast iskazane religioznosti praćen je padom ATSS SCORE vrijednosti. Sve promatrane skupine većim dijelom ne podržavaju pobačaj kao ni postojanje homoseksualne orijentacije u društvu. Stavovi o pornografiji i prostituciji zabilježili su najviši stupanj podrške od strane učenika. Učenici i roditelji u prosjeku iskazuju visoku razinu liberalnosti. Jedinstven stav kod deset od trinaest ATSS izjava ukazuje veliki utjecaj obiteljskog okruženja.

KLJUČNE RIJEČI: Adolescencija, učenici, roditelji, stavovi, seksualnost, religioznost

9. SUMMARY

AIM: The aim of this study was to test the differences in attitudes about sexuality expressed through ATTS statements and the reported level of religiosity among the study groups (male and female students and their parents) as well as within population under consideration (students by gender and age).

METHODS: In the empirical part of this work, using quantitative methods, we tested the hypotheses identified. The methods of descriptive statistics, graphical and tabular presentation, Spearman and Pearson correlation analysis, Mann-Whitney U test, T-test, Kruskal-Wallis ANOVA test and ANOVA test have been used. Testing conducted has been made using Statistic 12 programme. Findings were adopted at 5% level of significance.

RESULTS: Analysis of the degree of permissiveness obtained by the ATSS questionnaire found that the highest degree of sexual permissiveness have male pupils (44,90) whose degree of permissiveness is significantly higher than the one of female pupils and both parents while stated religiosity doesn't significantly differ.

Looking at the relationship between age and ATTS SCORE values in students, statistically significant relationship was determined with both male and female students. However, there is a stronger connection with male students as a higher correlation coefficient has been obtained.

Comparing ATSS SCORE value it was determined that the value which male students have at the age of 14 female students reached only at the age of 16, from which one can see that permissiveness changes in time with both male and female students. In all groups (pupils, students, fathers and mothers) there has been established a statistically significant negative relationship between permissiveness and reported religiosity and in all the monitored groups there has been reported a rise of religiosity followed by a fall of ATSS SCORE value. All of the observed groups mostly do not support abortion or the existence of homosexual orientation in the society.

The highest level of support of pornography and prostitution has been recorded with male students who expressed liberal attitude, while female students and parents expressed conservative opinion. Out of 13 observed ATSS statements, unified position among children and parents is shown at 10 from which one can see the existence of high impact of family environment on the permissiveness of students.

CONCLUSION: Male students express the most liberal attitudes about sexuality, while at the same time they expressed the same amount of religiosity as female students and parents. The increase of students age follows the growing degree of liberalness and there is a statistically significant decrease of reported religiosity with students. In all of the monitored groups increase of reported religiosity is accompanied by ATSS SCORE value. All of the monitored groups mainly do not support abortion or the existence of homosexual orientation in society. The highest level of support for pornography and prostitution has been recorded among male students. In average, students and parents both reported a high level of liberalness. A unique attitude (of students and parents) in ten out of thirteen ATSS statements indicates the great influence of family environment.

KEY WORDS: Adolescence, students, parents, attitudes, sexuality, religiosity

10. ŽIVOTOPIS

OSOBNE INFORMACIJE

Elza Kujundžić rođ. Bogavčić

J.Klovića 16 A, Split

Mob: 099 3230 306

E - mail: elza.kujundzi@gmail.com

19.01.1965. Split

RADNO ISKUSTVO

2005.- Zdravstvena škola Split

stručni učitelj zdravstvene njege

1987-1996. Dom zdravlja Split

OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE:

2016. Apsolvent , Sveučilišni odjel zdravstvenih studija, Sveučilište u Splitu, Diplomski sveučilišni studij sestrinstva

2009. ECDL- European Start Certificate

2007. Studij za dopunsko pedagoško-psihološko obrazovanje

1992. Viša medicinska sestra , Medicinski fakultet u Zagrebu , stručni studij sestrinstva

1983. Zdravstveni obrazovni centar Split

11. PRILOZI

OBAVIJESNI PRISTANAK

Poštovani/ a,

Pozivamo Vas za sudjelovanje u znanstvenom istraživanju u kojem se ispituju stavovi o seksualnosti učenika Zdravstvene škole Split i stavovi njihovih roditelja.

Vi, kao punoljetna osoba, odgovarate tipu ispitanika koji su potrebni za provedbu ovog istraživanja.

Sudjelovanje je dragovoljno i možete ga prekinuti bilo kad tijekom istraživanja bez ikakvih posljedica.

Vaši osobni podaci ostat će povjerljivi, a ostali podaci će se statistički obraditi i objaviti javno u obliku rezultata istraživanja te kao takvi biti korišteni i u drugim studijama/ publikacijama.

Sudjelujući u ovom istraživanju za Vas nema rizika ni štete, a kompenzacije nisu omogućene.

**SVOJIM POTPISOM DAJEM SUGLASNOST DA SAM UPOZNAT SA GORE
NAVEDENOM SVRHOM ISTRAŽIVANJA, RIZICIMA I KORISTIMA,
KOMPENZACIJAMA TE DA PRISTAJEM BITI SUDIONIK OVOG
ISTRAŽIVANJA**

Potpis sudionika

IZJAVA

kojom, ja, _____, roditelj/skrbnik (ime i prezime roditelja/skrbnika) učenika/ce _____, razreda _____, (ime i prezime učenika/ce) _____, u _____, (naziv škole) (mjesto škole) dajem suglasnost za sudjelovanje mog djeteta/štićenika u istraživanju stavova o seksualnosti.

Istraživanje obuhvaća: ispunjavanje anonimnog anketnog upitnika i sudjelovanje na nastavnom satu.

Istraživanje se provodi u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom. Rezultati anketnih upitnika bit će korišteni poštujući princip anonimnosti.

Datum i mjesto

Potpis roditelja/skrbnika

Anketni upitnik

DIPLOMSKI STUDIJ SESTRINSTVA

SVEUČILIŠTE U SPLITU

Ispred vas nalazi se anketni upitnik kojim želim dobiti uvid u način razmišljanja mladih. S obzirom da je područje mog interesa seksualni stavovi mladih i njihovih roditelja, u upitniku se postavljaju pitanja u odnosu na ovo područje. Istraživanje se također provodi s ciljem izrade diplomskog rada na Diplomskom studiju sestrinstva, Sveučilišta u Splitu. Vaši odgovori na pitanja u ovom upitniku su strogo povjerljivi. Nigdje na upitniku nećete trebati upisivati vaše ime i prezime, te je vaše sudjelovanje u ovom istraživanju u potpunosti ANONIMNO, a rezultati će se koristiti isključivo u znanstveno-istraživačke svrhe. Stoga Vas molimo da odgovorite na sva pitanja i da Vaši odgovori budu iskreni. Ukoliko Vam bude nelagodno ispunjavati upitnik, možete odustati u bilo kojem trenutku bez ikakvih posljedica.

Naglasak istraživanja je na Vašem načinu razmišljanja, tako da nema točnih i netočnih odgovora.

Očekivano vrijeme potrebno za ispunjavanje upitnika je oko 5 minuta.

Unaprijed Vam zahvaljujem na suradnji !

ISTRAŽIVAČ:

Elza Kujundžić,

Studentica diplomskog studija sestrinstva

DODATAK 1

Attitudes Toward Sexuality Scale (ATSS) Handbook of Sexuality-Related Measures

STAVOVI PREMA SEKSUALNOSTI

Za svaku od sljedećih tvrdnji zaokružite odgovor koji najbolje odražava vašu reakciju na tvrdnju

1	2	3	4	5
Jako se ne slažem	Ponešto se ne slažem	Neutralan sam	Ponešto se slažem	Jako se slažem

- 1.) Nudistički kampovi bi trebali biti posve ilegalni 1 2 3 4 5
- 2.) Abortus bi trebao biti dozvoljen kad god žena osjeća da je to najbolja odluka 1 2 3 4 5

Sva prava pridržana od strane izdavača knjige. Korisnicima nije dopuštena preinaka, kopiranje, distribuiranje, prenošenje, izlaganje, objavljivanje bilo kojeg dijela knjige.

SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA ISPITANIKA (RODITELJI)

1. SPOL M Ž

2. DOB _____

3. RADNI STATUS:

1. Zaposlen/a
2. Nezaposlen/a ili na čekanju
3. domaćica
4. učenik/student
5. umirovljenik

4. STUPANJ OBRAZOVANJA:

1. bez škole
2. osnovna škola
3. srednja škola
4. viša ili visoka škola

5. Kada bi Vas netko pitao o Vašem odnosu prema religiji, kamo bi se svrstali?

(ZAOKRUŽITE BROJ)

1. Prema religiji sam ravnodušan.
2. Nisam religiozan i protivnik sam religije.
3. Uvjeren sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči.
4. Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči.

SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA ISPITANIKA (UČENICI)

1. SPOL M Ž

2. DOB _____

RAZRED _____ **USMJERENJE** _____

3. Kada bi Vas netko pitao o Vašem odnosu prema religiji, kamo bi se svrstali?

(ZAKRUŽITE BROJ)

1. Prema religiji sam ravnodušan.
2. Nisam religiozan i protivnik sam religije.
3. Uvjeren sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči.
4. Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči.